

L I N D H O L M

RESTAURERING AB

tekniska och antikvariska projektörer

SAHLGRENSKA SJUKHUSET/MEDICINAREBERGET

L I N D H O L M
RESTAURERING AB
tekniska och antikvariska projektörer

F D VANFÖREANSTALTEN
med tillbyggnad
Per Dubbsgatan 10-12

DOKUMENTATION OCH KULTURHISTORISK BESKRIVNING
SAHLGRENSKA SJUKHUSET/MEDICINAREBERGET DEL 1

L I N D H O L M
RESTAURERING AB
tekniska och antikvariska projektörer

F D VANFÖREANSTALTEN, ORTOPEDISKA KLINIKEN
Per Dubbsgatan 14

DOKUMENTATION OCH KULTURHISTORISK BESKRIVNING
SAHLGRENSKA SJUKHUSET/MEDICINAREBERGET DEL 2

L I N D H O L M
RESTAURERING AB
tekniska och antikvariska projektörer

PER DUBBSHUSET
med tillbyggnader
Gröna stråket 6-10 och Bruna stråket 2

DOKUMENTATION OCH KULTURHISTORISK BESKRIVNING
SAHLGRENSKA SJUKHUSET/MEDICINAREBERGET DEL 3

L I N D H O L M
RESTAURERING AB
tekniska och antikvariska projektörer

NORRA PORTEN
F D ÖGON- OCH ÖRONKLINIKEN MED
TILLBYGGNAD SAMT BOSTADSHUS FÖR
SKÖTERSKOR
Gröna stråket 5, 7, 9, 11 & 13

DOKUMENTATION OCH KULTURHISTORISK BESKRIVNING
SAHLGRENSKA SJUKHUSET/MEDICINAREBERGET DEL 4

DOKUMENTATION OCH KULTURHISTORISK BESKRIVNING

SAMMANFATTNING AV DEL 1-4

Göteborg 2018-05-25

Johanna Lange
Anna Rodin

L I N D H O L M
R E S T A U R E R I N G A B

Drottninggatan 29
41114 GÖTEBORG
TEL: 031-336 09 40

E-POST:
johanna@lindholm-restaurering.se
anna@lindholm-restaurering.se
HEMSIDA:
www.lindholm-restaurering.se

Innehåll

Inledning	4
Kulturhistorisk värdering	5
<i>Sammanfattning</i>	5
Kulturhistoriskt sammanhang	6
Vanförestalten (A) med tillbyggnad (B-C)	7
Vanförestalten, ortopediska kliniken (5470)	8
Per Dubbshuset (5117) med tillbyggnader (5129, 5128 med 5154)	8
Ögon- och öronkliniken (5102), bostadshus för sköterskor (5101) samt entrébyggnad (5185)	10
Historik	12
<i>Områdets framväxt</i>	12
Sahlgrenska sjukhuset i Änggården	12
Vårdinrättningar utmed Per Dubbsgatan (Medicinareberget)	16
F d Vanförestalten (A) med tillbyggnad (B-C)	18
<i>Historik</i>	19
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (Byggnad A)</i>	21
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (Byggnad B-C)</i>	26
<i>Översiktlig teknisk status</i>	29
F d Vanförestalten, ortopediska kliniken (5470)	30
<i>Historik</i>	31
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning</i>	32
<i>Översiktlig teknisk status</i>	37
Per Dubbshuset (5117) med tillbyggnader (5129, 5128, 5154)	38
<i>Historik</i>	39
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5117)</i>	42
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5129)</i>	47
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5128, 5154)</i>	50
<i>Översiktlig teknisk status</i>	54
Ögon- och öronkliniken (5102), bostadshus för sköterskor (5101) samt entrébyggnad (5185)	55
<i>Historik</i>	56
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5102)</i>	59
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5101)</i>	63
<i>Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5185)</i>	68
<i>Översiktlig teknisk status</i>	73

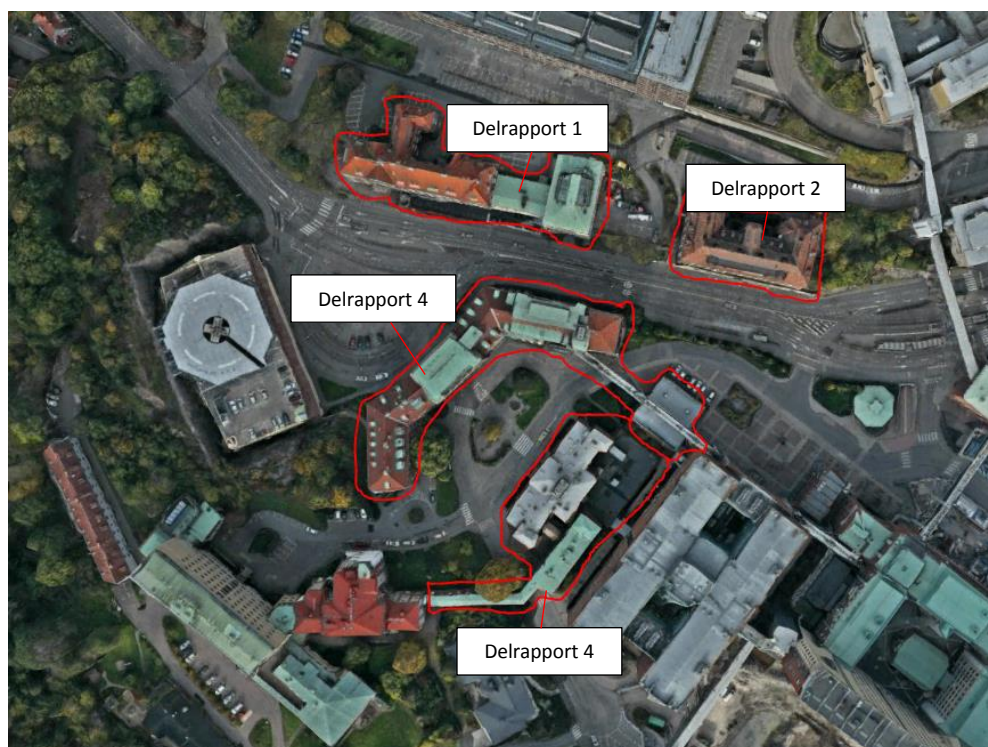
Inledning

Sahlgrenska planerar en stor utbyggnad och har identifierat ett område i norra delen av sjukhusområdet som intressant att ta i anspråk för en ny struktur. På den plats som är tänkt att bebyggas finns idag sex byggnader, varav två är fristående och belägna norr om Per Dubbsgatan. De övriga fyra är sammanbyggda med Sahlgrenska sjukhusets huvudstråk. Om utbyggnaden skall genomföras enligt planerna måste dessa byggnader rivas. Byggnaderna omfattas av Göteborgs stads bevarandeprogram och anses därmed besitta kulturhistoriska värden.

Fastighetsägarna inom området, Västfastigheter och Akademiska hus, har tillsammans med stadsbyggnadskontoret påbörjat arbetet med en ny detaljplan i syfte att formulera planföresättningar för utbyggnaden. Stadsbyggnadskontoret har i samband med detta efterfrågat ett fördjupat kunskapsunderlag om de byggnader för vilka fastighetsägarna ämnar söka rivningslov. Dokumentation och kulturhistorisk beskrivning av respektive byggnad är framtagen av Lindholm Restaurering AB genom Johanna Lange och Anna Rodin på uppdrag av Västfastigheter. De byggnader som omfattas är markerade på flygbilden nedan.

Dokumentationen och beskrivningen av byggnaderna är uppdelad i fyra fristående dokument. Dessa har sinsemellan samma disposition och innehåll, och hålls samman av denna övergripande rapport som innehåller resultaten från samtliga dokumentationer. **För utförlig dokumentation och beskrivning av byggnaderna samt redovisning av källmaterial hänvisas till respektive delrapport.**

<i>Delrapport 1</i>	F d Vanförestalten med tillbyggnad
<i>Delrapport 2</i>	F d Vanförestalten, Ortopediska kliniken
<i>Delrapport 3</i>	Per Dubbshuset med tillbyggnader
<i>Delrapport 4</i>	Norra Entrén – F d Ögon- och öronkliniken med tillbyggnad samt bostadshus för sköterskor

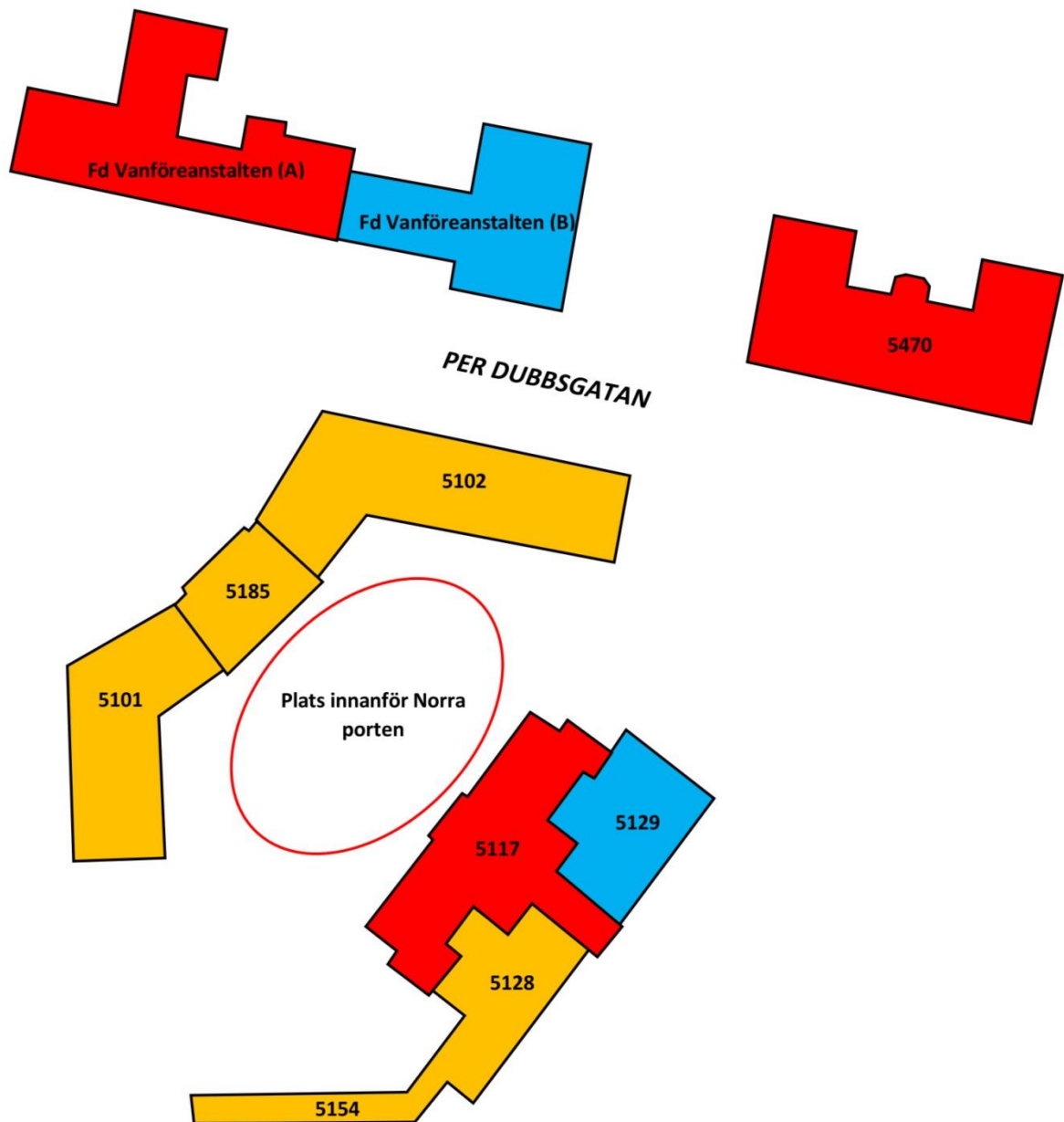

Flygbild över norra delen av Sahlgrenska sjukhusområdet samt del av Medicinareberget.

De inringade byggnaderna är föremål för ansökan om rivningslov.

Kulturhistorisk värdering

Sammanfattning

- Högt kulturhistoriskt värde
- Kulturhistoriskt värde
- Begränsat kulturhistoriskt värde

Kulturhistoriskt sammanhang

Området kring Medicinareberget och nuvarande Sahlgrenska har sedan 1880-talet byggts ut och anpassats efter skiftande behov. Stråket utmed Per Dubbsgatan präglas i hög grad av de stora friliggande institutioner som etablerades här under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Sahlgrenska sjukhusområde har en mer sammansatt karaktär som utgår ifrån den första sjukhusanläggningens huvudstråk, men där nya byggnader har adderats efter hand och idag utgör en tät struktur med många förbindelsepunkter byggnaderna emellan.

Den successiva utbyggnaden har resulterat i en sammansatt byggnadsmiljö med representanter från olika skeden i sjukhusområdets utveckling. De äldre byggnaderna är välbevarade och de flesta används fortfarande för sjukvård av olika slag.

Byggnaderna representerar synen på god vård under olika tider och speglar samtidigt välfärdssamhällets framväxt där sjukvården byggts ut och utvecklats från filantropiskt finansierade satsningar till allmän sjukvård som en rättighet för alla. Sammantaget ger området, som kulturmiljö betraktat, en bild av sjukvårdens framväxt och de stora materiella och mänskliga insatser som gjorts på det medicinska fältet under de senaste 125 åren.

Vy över Sahlgrenskaområdet.

Vanförestalten (A) med tillbyggnad (B-C)

Sammanfattande värdering

Vanförestalten på Per Dubbsgatan 10 har ett **högt kulturhistoriskt värde** som en av ett fåtal byggnader som bidragit till det kollektiva synliggörandet av människor med funktionsnedsättningar. Byggnadens höga tekniska och arkitektoniska kvaliteter bidrar i hög grad till förståelsen av den ambition som kännetecknade satsningen på denna vid tiden åsidosatta grupp i samhället. Byggnaden som helhet har även ett mycket högt kulturhistoriskt värde som exempel på det tidiga 1900-talets oerhört drivna och kvalitetsmedvetna byggnadskultur.

Tillbyggnaden på Per Dubbsgatan 12 har i sammanhanget ett **begränsat kulturhistoriskt värde** som en årsring vilken tillkommit till följd av vanförestaltens avvecklande och ombyggnad till yrkesskola.

F d Vanförestalten (Byggnad A) med tillbyggnad (byggnad B-C).

Vanförestalten, ortopediska kliniken (5470)

Sammanfattande värdering

Ortopediska kliniken på Per Dubbsgatan 14 har, tillsammans med vanförestalten intill, ett **högt kulturhistoriskt värde** som en av ett fåtal byggnader i sitt slag som bidragit till det kollektiva synliggörandet av människor med funktionsnedsättningar. Byggnadens höga tekniska och arkitektoniska kvaliteter bidrar i hög grad till förståelsen av den ambition som kännetecknade satsningen på denna vid tiden åsidosatta grupp i samhället. Byggnaden som helhet har även ett mycket högt kulturhistoriskt värde som exempel på det tidiga 1900-talets oerhört drivna och kvalitetsmedvetna byggnadskultur.

F d Ortopediska kliniken.

Per Dubbshuset (5117) med tillbyggnader (5129, 5128 med 5154)

Sammanfattande värdering

Administrationsbyggnaden, även kallad Per Dubbshuset, har ett **högt kulturhistoriskt värde** som den enda kvarvarande byggnaden i det ursprungliga paviljongsjukhuset från 1899.

Administrationsbyggnaden används fortfarande som en av de huvudsakliga entréerna och är sammankopplad med sjukhusets långa korridor som har samma sträckning som den ursprungliga. Tillsammans med kvarvarande delar av den ursprungliga korridoren samt den enda återstående åttonde paviljongen från 1906 gör administrationsbyggnaden det därmed möjligt att få en uppfattning om det ursprungliga paviljongsjukhusets utsträckning och utformning.

Byggnad 5129 har i sammanhanget ett **begränsat kulturhistoriskt värde** som en underordnad del av administrationsbyggnaden, tillkommen till följd av ett utökat lokalbehov för sjukhusets verksamhet och arkitektoniskt anpassad till Per Dubbshuset.

Byggnad 5128 med 5154 har i sammanhanget ett **kulturhistoriskt värde** som en årsring vilken tillkommit i samband med sjukhusets kontinuerliga expansion. Förbindelsegången är därtill den äldsta bevarade förbindelsegången med undantag för det begränsade avsnitt som finns kvar av den ursprungliga anläggningens långa korridor.

Per Dubbshuset (5117).

Byggnad 5128.

Byggnad 5129 med länkbyggnad 5154.

Ögon- och öronkliniken (5102), bostadshus för sköterskor (5101) samt entrébyggnad (5185)

Sammanfattande värdering

Ögon- och öronkliniken samt bostadshuset för sköterskor har **kulturhistoriskt värde** som en del av den omfattande utbyggnadssatsning som påbörjades 1933 och som inledde en ny epok i Sahlgrenskas historia, där det alltmer otidsenliga paviljongsjukhuset ersattes av friliggande funktionsseparerade och för sin tid rationella byggnader. Ögon- och öronklinikens interiöra struktur har, med små förändringar, därefter tjänat som vårdlokaler i 80 år.

Bostadshuset är dessutom intressant så det ger en möjlighet till inblick i en tid då vårdpersonal förväntades bo på sjukhusområdet, och sjuksköterskeyrket sågs som ett kall som inte lätt kombinerades med familjebildning.

Tillbyggnaden, genom sin utformning som entrébyggnad, har ett **kulturhistoriskt värde** i egenskap att den bygger vidare på den etablerade axel som anlades i det ursprungliga paviljongsjukhuset.

De ovanstående byggnaderna har dessutom ett kulturhistoriskt värde som representanter för en generation byggnader uppförda under en tid med en oerhört driven och hantverksskicklig byggnadskultur. Dessa hantverksmässigt uppförda byggnader har genom sin höga kvalitet bibehållits i ett delvis mycket välbevarat skick trots bristande underhåll.

Byggnad 5102, 5185, 5101.

Som bebyggelsemiljö betraktat har samtliga byggnader med platsen framför ett **högt kulturhistoriskt värde** då den ger möjlighet till inblick i en historisk epok då vårdmiljöer utformades med höga ambitioner även avseende utemiljön, och då parker och grönytor ingick som en del i sjukhusupplevelsen. Sammanfattningsvis är platsen en spegel av sin tid då både vård och boende

fanns på sjukhusområdet där människor tillbringade en stor del av sin tid, och att det därmed var viktigt att utforma miljön med kvaliteter utöver de rent funktionsmässiga.

Platsen innanför norra porten är en medvetet gestaltad plats.

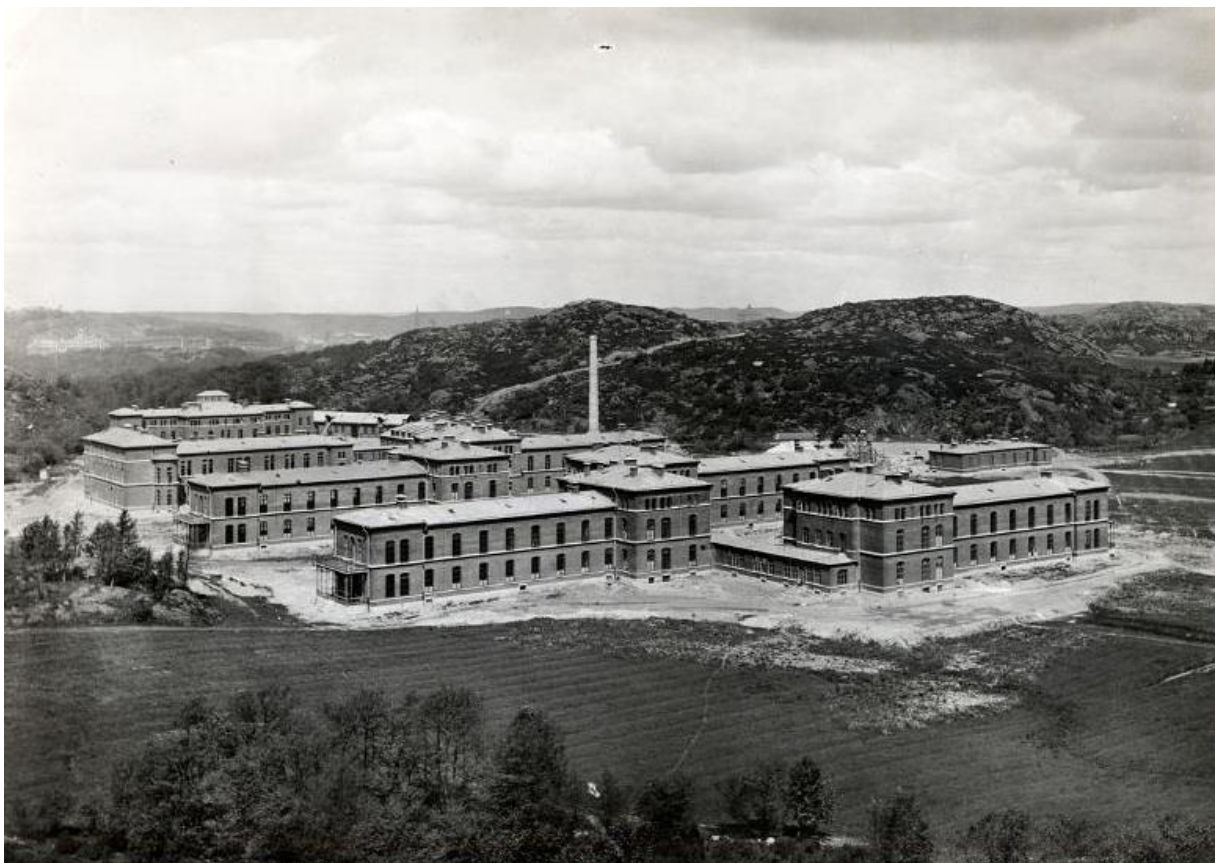
Historik

Områdets framväxt

Sahlgrenska sjukhuset i Änggården

Sahlgrenska sjukhuset i Änggården är det fjärde i ordningen. Innan verksamheten flyttades till nuvarande plats låg det först vid Postgatan, därefter vid Östra Hamngatan och sedan vid Grönsakstorget i den byggnad som idag hyser pedagogiska institutionen och som förr kallades Sociala huset.

Tomten för den nuvarande anläggningen valdes bland annat eftersom miljön erbjöd ett vackert men även sunt läge i en lantlig omgivning. **Sahlgrenska sjukhuset** uppfördes under perioden **1896-1900** efter ritningar av Axel Kumlien som vid tiden var Sveriges främsta sjukhusarkitekt. Den första sjukhusanläggningen uppfördes enligt ett paviljongsystem med en påkostad administrationsbyggnad vid entrén och med en lång korridor som förband paviljongerna med varandra. Samtliga byggnader utfördes med enhetligt utformade fasader av rött tegel.

Anläggningen med sina första paviljonger. Vy mot nordväst med administrationsbyggnaden i fonden. Från före 1910. (Göteborgs Stadsmuseum)

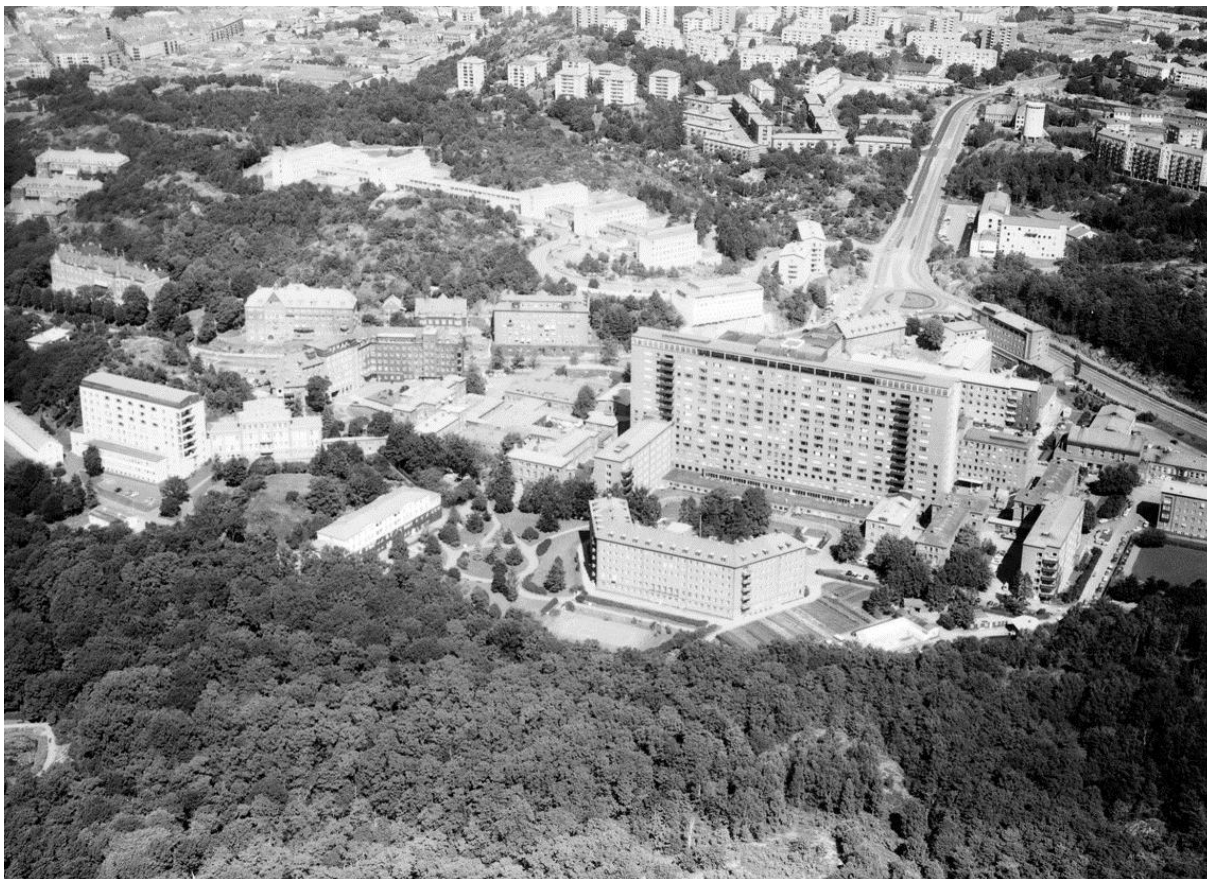
Sjukhuset blev fullbelagt nästan direkt varför det ganska tidigt byggdes ut. Bland annat tillkom flera **nya paviljonger** och en så kallad **isoleringspaviljong** för tuberkulösa under den följande tioårsperioden.

I början av 1930-talet fattades beslut om en utbyggnadsplan vilket ledde till att ett flertal nya byggnader uppfördes inom området. Bland annat tillkom **sjuksköterske- och elevhemmet**, **kvinnokliniken** och **jubileumskliniken**. I områdets norra del uppfördes en **ögon- och öronklinik** samt ett **bostadshus**. De nya husen var 4-6 våningar höga och gavs fristående placeringar kring den ursprungliga anläggningen. Enligt tidens anda hade nytillskotten en återhållsam utformning och fasaderna var av rött tegel, lika de äldre byggnaderna. För att betona sambandet med de intilliggande skogarna och sjukhuset anlades även parker och planteringar i anslutning till de nya husen.

Sahlgrenska sjukhuset år 1943. Vy mot nordväst. (Göteborgs Stadsmuseum)

1948 fattade Sveriges riksdag beslut om att inrätta en medicinsk högskola i Göteborg. Sahlgrenska sjukhuset omvandlades till ett universitetssjukhus vilket krävde ytterligare utbyggnader för att behovet av forsknings- och undervisningslokaler skulle kunna tillgodoses. Ett omfattande utbyggnadsprogram togs fram och i kontrast till tidigare utbyggnadsfaser låga och tämligen småskaliga bebyggelse byggde man nu storskaligt och med högre byggnadshöjder. I samband med utbyggnaden tillkom bland annat **matsalen**, **patologisk-anatomiska institutionen** och **hudkliniken**. 1959 stod även det så kallade **centralkomplexet** färdigt, en byggnad som delvis utgjordes av ett skivhus i 18 våningar, uppfört längs med den ursprungliga centralaxeln. För att ge plats åt de nya husen revs flera av de ursprungliga paviljongerna. Några ytterligare tillbyggnader uppfördes under 1960-talet.

Flygbild över anläggningen år 1962. Vy mot norr. (Digitalt museum)

Under 1980- och 1990-tal och in i vår tid har verksamheten specialiserats ytterligare och sjukhusanläggningen har kompletterats löpande såväl med fristående byggnader som med tillbyggnader. För att ge plats för de nya byggnaderna och tillbyggnaderna har ett flertal äldre byggnader och äldre parkavsnitt försvunnit. Placeringen av nytillskotten och övriga förändringar har överlag skett i områdets södra del vilket medfört att den axel som utgjort sjukhusanläggningens centrum sedan tillkomsttiden har bevarats.

Miljön uppvisar årsringar av bebyggelse från 1896 och framåt. Spåren efter den ursprungliga och äldsta delen av anläggningen är idag tämligen få men den centrala axeln finns kvar i form av en genomgående korridor och del av den äldre förbindelsekorridoren finns bevarad liksom den ursprungliga administrationsbyggnaden och de två paviljongerna från 1906.

SJUKVÅRDENS FRAMVÄXT

Föregångare och institutionerna i Änggården

Stadens första vårdinrättningar initierades och drevs i stort sett helt genom välgörenhet och var främst avsedda för fattiga och sjuka. Vid slutet av 1800-talet och omkring sekelskiftet 1900 byggdes flera stora vårdinrättningar i stadens södra utkant. 1896 påbörjades byggandet av **Sahlgrenska sjukhusets anläggning i Änggården** dels med anledning av att en stor del av stadens befolkning bodde i närheten och dels med anledning av det höga och lantliga läget med dess rena luft.

Fysisk utformning

Under 1800-talets sista årtionden började allt fler godta de vetenskapliga bevisen på att sjukdomar spreds med bakterier. Detta avspeglades dock inte i sjukhusarkitekturen som ännu kring sekelskiftet 1900 påverkades av den gamla uppfattningen att sjukdomar uppstod och spreds genom "skämd luft". Många sjukhus uppfördes därför enligt det så kallade **paviljongsystemet**.

Utbyggd omsorg och socialpolitiska insatser utgjorde väsentliga delar av den välfärdssatsning som hade sitt ursprung i det sena 1800-talet och som ytterligare tog fart under 1900-talets första hälft. Såväl politiker som läkare var överens om att landets **alla vårdanstalter behövde växa i storlek och antal**. Innebörden av vårdbegreppet ändrades också från att endast inbegripa omhändertagande till att också omfatta **förebyggandet av sjukdomar**. Från att vara små enheter integrerade i staden utformades de nya vårdinrättningarna till **stora samlade institutioner** med symmetrisk uppbyggnad. Uppfattningen om sjukhusen som en del av fattigvården bleknade underhand och även medel- och överklass började söka vård på sjukhusen. De nya sjukhusen skulle vara tydligt åtskilda från staden och dess befolkning och varje anstalt uppfördes för en särskild grupp i behov av vård. På varje enhet fortsatte sedan separerandet, bland annat med män och kvinnor på olika avdelningar.

Fram till mitten av 1900-talet var det vanligt att arbetsgivaren ordnade **bostäder** åt sina anställda. I flera av de institutioner som uppfördes vid vårdinrättningarna i Änggården fanns bostäder införlivade inom respektive enhet och ett flertal separata bostadshus för personal uppfördes också på Sahlgrenskaområdet.

Storskalighet och koncentration

I slutet av 1940-talet togs beslutet att en **medicinsk högskola** skulle etableras i Göteborg vilket bland annat innebar att vårdinsatserna skulle samsas med undervisning och forskning. Medicinareberget högre delar bebyggdes med nya lokaler för högskolan och Sahlgrenskaområdet genomgick ett utbyggnadsprogram i stor skala.

Vid mitten av 1900-talet var den sjukvårdspolitiska målsättningen att koncentrera all vård till **stora centrala institutioner**. Utformningen av anläggningarna gick från låga och utspridda enheter till **höga, koncentrerade byggnadskroppar** med förbindelselänkar som löpte såväl horisontellt som vertikalt. Möjligheten till det nya byggandet låg i den byggnadstekniska utvecklingen som vid tiden gick från ett hantverksmässigt byggande till **industriellt byggande**.

Från koncentration till decentralisering

De storskaliga vårdinrättningarna fick snart kritik och redan under 1950-talet började en mer human och småskalig vård att efterfrågas, ett synsätt som med tiden fick visst genomslag. 1968 kom Socialstyrelsen med ett program för öppenvård, vilken skulle decentraliseras från de stora institutionerna till **lokala vårdcentraler**. Socialstyrelsens beslut medförde att den ständiga utbyggnaden av landets sjukhus som pågått sedan mitten av 1800-talet avstannade. Behovet av större lokaler fanns fortsatt vid Sahlgrenska sjukhuset men istället för att expandera inom befintlig anläggning valde man att bygga ett helt nytt sjukhus, **Östra sjukhuset**.

Integration och anpassning efter behov

I slutet av 1900-talet skedde en successiv **planeringsideologisk förändring** från synen på att sjukvårdens institutioner skulle vara åtskilda från den övriga stadsbebyggelsen till att de skulle **integreras med staden**. En annan inriktning var att nya enheter skulle planeras **flexibla** så att de lätt skulle kunna anpassas till nya, framtida funktioner.

De tidiga vårdlokalernas stora salar där patienterna ofta vårdades tillsammans har idag ersatts av vårdinrättningar med egna rum för patienterna men med behov av stora lokaler för medicinsk-teknisk utrustning som kräver mer utrymme.

Vårdinrättningar utmed Per Dubbsgatan (Medicinareberget)

Omkring sekelskiftet 1900 anlades flera stora vårdinstitutioner i sydvästra sluttningen av det som idag kallas Medicinareberget. Valet av plats hade sin orsak i den pågående etableringen av Sahlgrenska sjukhuset och i att det sedan tidigare fanns andra institutioner förlagda till området, däribland Barnbördshuset. Några av de vårdinstitutioner som uppfördes var **Göteborgs sjukhem** och **Barnsjukhuset**.

Barnsjukhuset från 1909, sett från söder. Okänt årtal. (Göteborgs Stadsmuseum)

Vanföreanstalten från 1910 kompletterades några år senare med ett elevhem och sydväst om denna byggnad tillkom i slutet av 1920-talet en fristående avdelning med bland annat ortopedisk klinik.

Göteborgs sjukhem och Annedalskyrkan, vy mot nordväst. Okänt årtal. (Göteborgs Stadsmuseum)

Under 1950- och 1960-talet tog byggandet åter fart då de övre delarna av Medicinareberget började bebyggas för den nya medicinska högskolan. Samtidigt genomfördes stora satsningar för att modernisera både verksamheter och lokaler inom området.

Under 1970- och 1980-talet genomfördes inga särskilda ändringar avseende byggnadsbeståndet men själva verksamheterna förändrades. I början av 1970-talet förstatligades exempelvis verksamheten vid före detta Vanförestalten, som nu gick under namnet **Änggårdens yrkesskolor**, och **Barnsjukhuset** flyttade sin verksamhet till Östra sjukhuset. I början av 2000-talet moderniserades några av de gamla institutionsbyggnaderna och några byggdes till. **Biotech Center** tillkom i slutningen mellan f d Göteborgs sjukhem och f d Barnsjukhuset.

Miljön utmed stråket vid Per Dubbsgatan präglas idag av stora friliggande institutioner huvudsakligen uppförda som del av det sjukvårdsområde som etablerades i stadens utkant i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. De äldre byggnaderna har överlag bibehållit sin ursprungliga karaktär och merparten inrymmer ännu idag vårdinriktad verksamhet.

Vanförestalter och tidens socialvård

Liksom sjukvården i Göteborg bedrevs den lilla socialvård som fanns till en början med hjälp av donationer. Uppfattningen var annars att den typen av vård skulle ombesörjas av kyrkan eller familjen.

Till och med slutet av 1800-talet stod personer med fysisk funktionsnedsättning utanför samhället, isolerade hemma med familjen eller på fattighusen. De hade ingen möjlighet till utbildning eller egen försörjning men i samband med uppbyggandet av de så kallade **vanförestalterna** ändrades detta. Upprättad efter dansk modell startade på Allégatan i Göteborg år 1885 en av landets första skolor och ett hem för rörelsehindrade – revolutionerande för sin tid – vilket medförde att barnen fick möjlighet till utbildning och eget yrkesliv men också vård.

I Sverige uppfördes två vanförestalter utöver den i Göteborg – i Stockholm 1891 (Eugeniahemmet och Norrbackainstitutet) och i Helsingborg 1892. En anstalt grundades även i Härnösand i en byggnad ursprungligen uppförd som kasern. Landets få anstalter hade ett stort upptagningsområde och blev en blandning av skola, bostad och vårdinrättning. Efter poliovågen i Sverige under 1910-talets början ökade behovet av platser vid vanförestalterna tillsammans med behovet av vård. Detta medförde att **ortopediska kliniker** etablerades inom befintliga anstalter eller uppfördes som egna byggnader i anslutning till vanförestalterna.

I anstalternas skola fick de funktionshindrade lära sig traditionella yrken såsom bokbindare eller korgmakare och det var inte förrän på 1950-talet som skolan moderniserades och eleverna fick möjlighet att lära till exempelvis kartritare eller laboratoriebiträde. Vid samma tid övertog staten verksamheten och anstalten i Göteborg fick namnet **Änggårdens yrkesskolor**.

1951 genomfördes en vanförevårdsutredning som framförde kritik mot det befintliga systemet. I utredningen föreslogs bland annat att eleverna på vanförestalterna borde gå i vanliga skolor, bo hemma med sina familjer och få ortopedisk hjälp på sjukhuset efter behov. 1957 infördes även poliovaccin i det allmänna barnvaccinationsprogrammet vilket resulterade i att sjukdomen utrotades i Sverige. Samtidigt minskade förekomsten av tuberkulos.

Från mitten av 1900-talet påbörjades arbetet med att ge plats åt de funktionshindrade i vanliga skolor. De yrkesutbildande och sjukvårdande funktionerna separerades och 1961 togs den ortopediska verksamheten över av stadens sjukvårdsväsen. Yrkesskolan lades ner i samband med etablerandet av den nya gymnasieskolan i början av 1970-talet vilket innebar en sammanslagning av olika skolformer.

De tillgänglighetsbestämmelser och normer som finns idag är till stora delar resultatet av 1900-talets debatt tillsammans med enskilda föreningars och organisationers arbete för funktionshindrades plats i samhället.

F d Vanförestalten (A) med tillbyggnad (B-C)

Delrapport 1

FASTIGHETSUPPGIFTER

<i>Fastighetsbeteckning</i>	Änggården 718:138
<i>Adress</i>	Per Dubbsgatan 10-12, Göteborg
<i>Byggnadsår</i>	Byggnad A: 1912/Byggnad B & C: 1962
<i>Arkitekt</i>	Byggnad A: Tengbom & Torulf/Byggnad B & C: Nils Andréasson

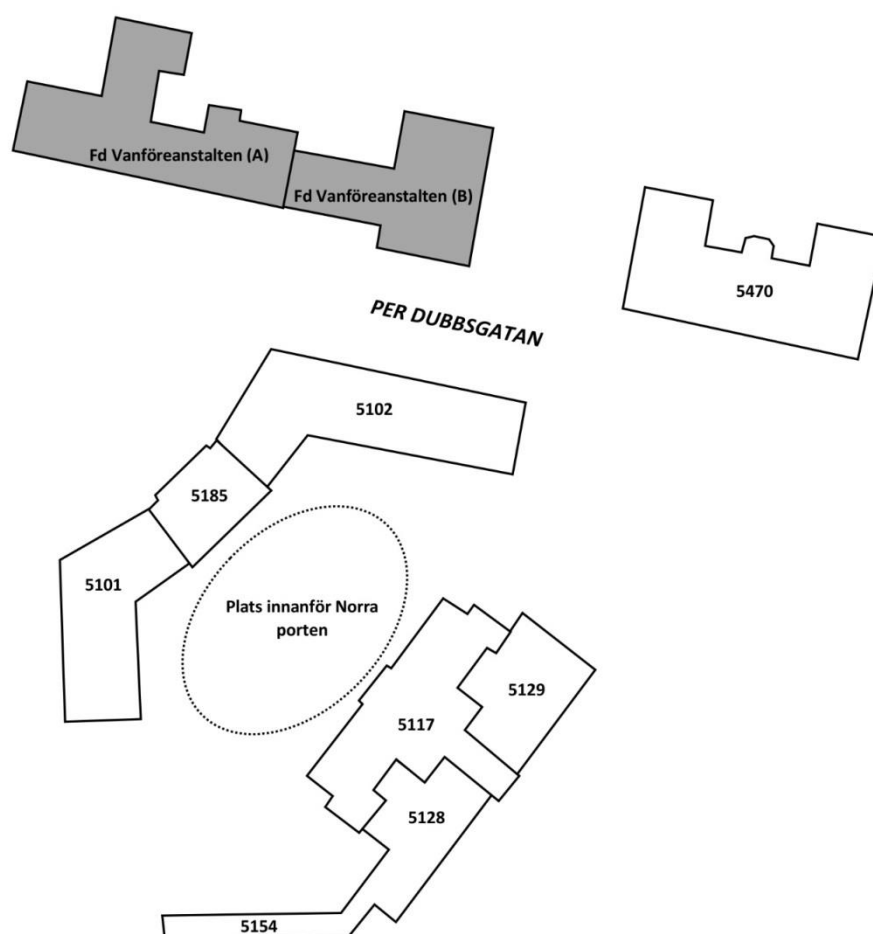
GÄLLANDE KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH LAGSTIFTNING

<i>Bevarandeprogrammet</i>	F d Vanförestalten med tillbyggnad finns upptagen bevarandeprogrammet för Göteborg och ingår i område Sahlgrenska sjukhuset mm (Änggården 18:E). Ett antal byggnader i miljön är utpekade som byggnader med särskilt kulturhistoriskt värde, däribland före detta Vanförestalten från 1912.
----------------------------	---

<i>Gällande detaljplan</i>	Änggården 718:138 ligger inom ej planlagt område.
----------------------------	---

KULTURHISTORISK VÄRDERING ENLIGT GENOMFÖRD UTREDNING

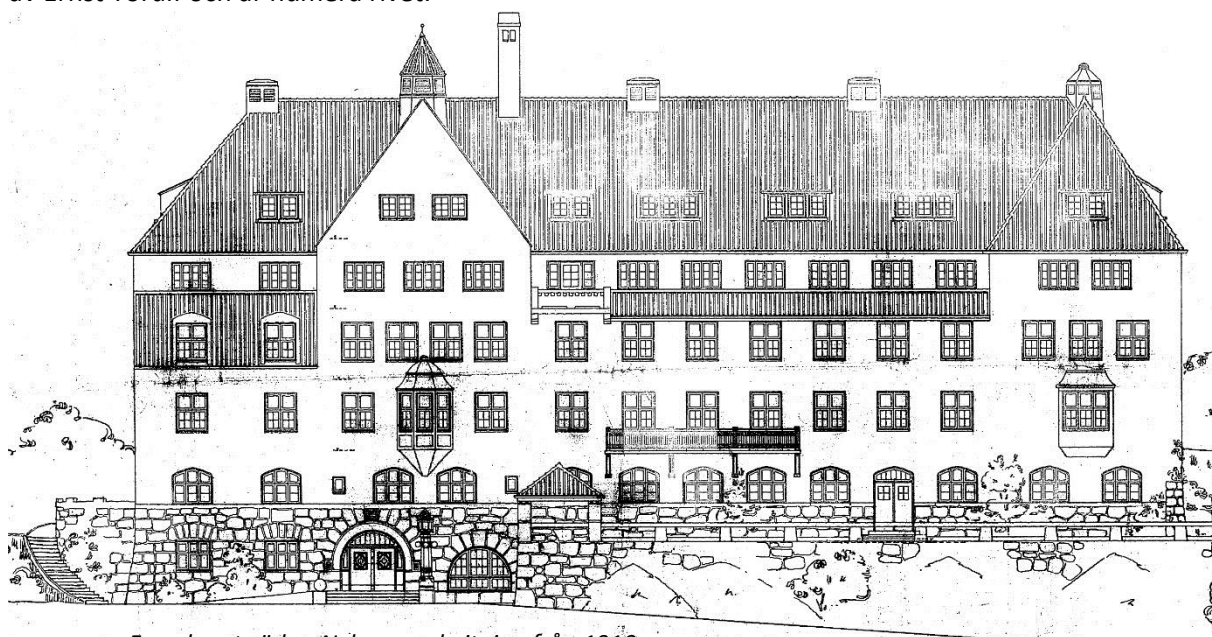
<i>F d Vanförestalten (A)</i>	Högt kulturhistoriskt värde
<i>Tillbyggnad (B-C)</i>	Begränsat kulturhistoriskt värde

Historik

Vanföreanstalten i Änggården

1912 stod den första byggnaden för vanföreanstalten i Änggården färdig, till större delen uppförd med donerade medel. Den innehöll då poliklinik, klinik för 56 patienter, bandageverkstäder, yrkesskolor och ett elevhem för ett femtiotal elever. För ritningarna stod arkitekterna Tengbom och Torulf, och huset byggdes av AB Skånska Cementgjuteriet. Som en följd av den svåra polioepidemin utvidgades verksamheten 1916 med ett separat elevhem för ett trettiotal barn. Elevhemmet ritades av Ernst Torulf och är numera rivet.

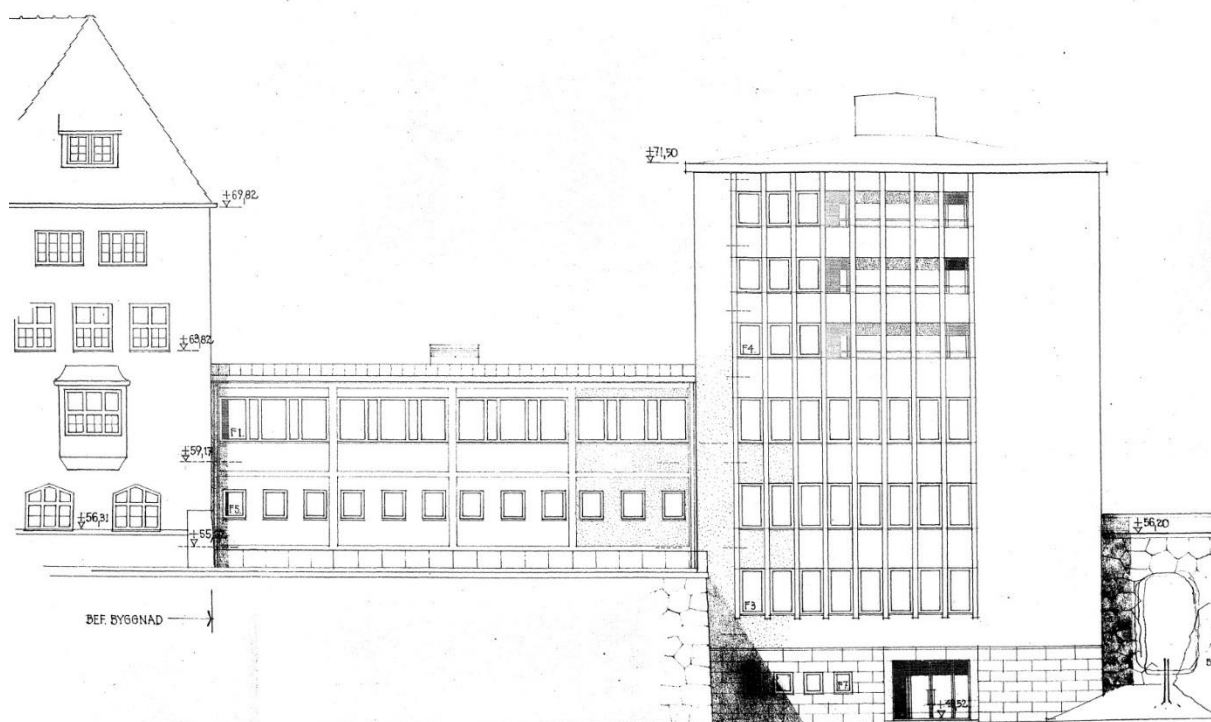

Fasad mot söder. Nybyggnadsritning från 1910.

Vanföreanstalten strax efter uppförandet. (Göteborgs Stadsmuseum)

Under åren 1962-1965 genomfördes på Vanförestalten, som nu gick under benämningen **Änggårdens yrkesskolor**, en omfattande om- och nybyggnad samt modernisering av verksamheten. Det elevhem som uppfördes 1916 revs till förmån för ett **nytt elevhem**, uppfört **1962** som en tillbyggnad till den äldsta vanförestalten. Ritningarna till det nya elevhemmet upprättades av arkitekt **Nils Andréasson**.

Fasad mot söder.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (Byggnad A)

Exteriör

Sammanfattning

Byggnaden utgörs av en monumental tegelbyggnad uppförd i nationalromantisk stil med stark materialverkan i mörkare tegelfasader och kontrasterande vita fönstersnickerier med tidstypiskt smårutsindelade fönster. I öster är huset tillbyggt.

Husets exteriör är väl bevarad. De större förändringar som genomförts såsom tillbyggnaden av elevhemmet från 1960-talet och smärre förändringar såsom tillkomsten av ett vindfång i norra fasaden och rivningen av några balkonger har inte nämnvärt påverkat den ursprungliga karaktären.

Byggnadens exteriör är i allt väsentligt i originalutförande och har bevarade material och detaljer av hög kvalitet.

Byggnadens exteriör är i allt väsentligt i originalutförande.

Fasad mot söder.

Västra fasaden.

Interiör

Sammanfattning

Byggnadens interiör är delvis väl bevarad. Entréhallen, huvudtrapphuset och gårdstrapphuset är till övervägande del i originalskick. Korridorerna på plan 3-6, f d matsal etc. (A404-406) samt rumsavsnitt på plan 3 (A345-357 och 359) har originalplanlösning och en stor andel bevarade originaldetaljer.

Planlösningens grunddrag är bevarade i samtliga våningsplan men rumsindelningen har förändrats över tid. Mindre rum har slagits samman till större och vice versa. Ursprungliga material och detaljer finns generellt sett bevarade i anslutning till de ursprungliga väggarna i form av snickeridetalljer och dörrar. I nyare rum och i anslutning till kompletterade väggar finns senare detaljer.

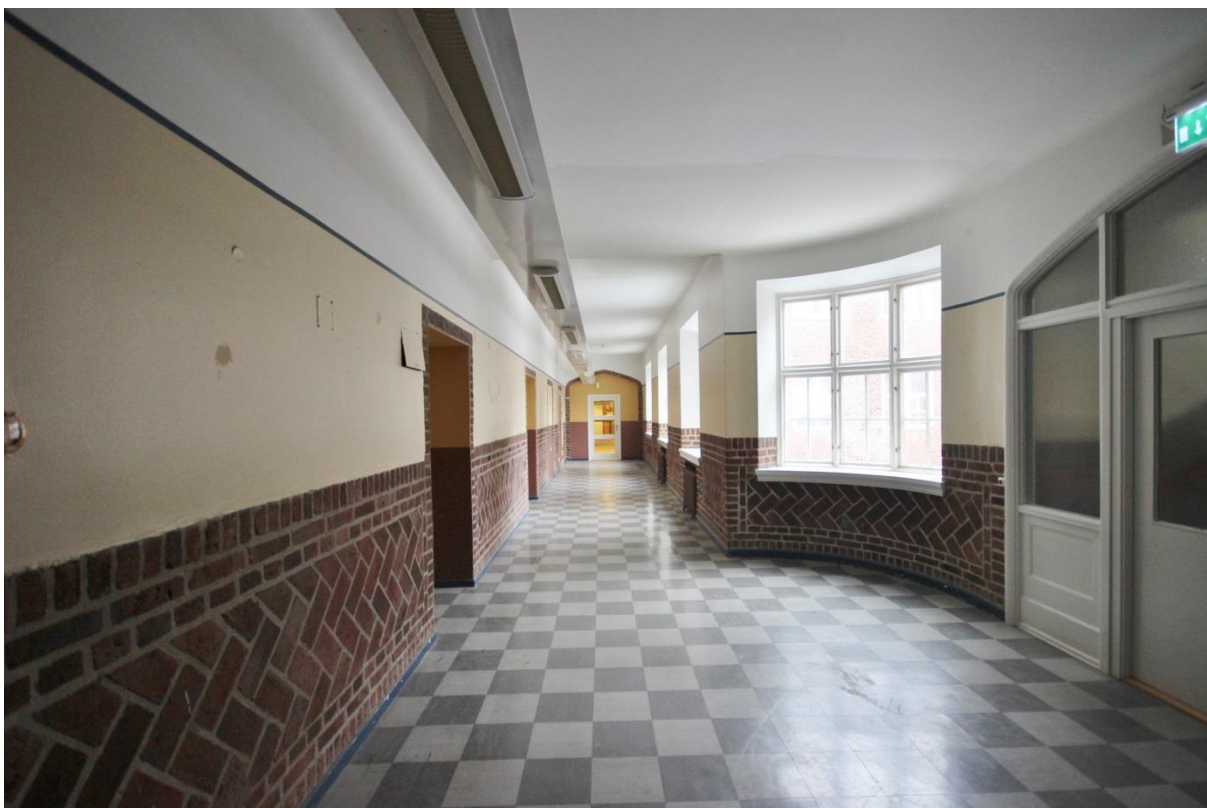
Sammantaget har interiören en delvis bevarad planlösning av institutionskaraktär som med genomförda anpassningar har fungerat för olika verksamheter över tid. Slittåliga och högkvalitativa material i entréer och trapphus är överlag intakta och interiörens karaktär är fortfarande i hög grad präglad av originalutförandet i planlösning, rumsvolymer och delvis även i detaljer.

Entréhall på plan 1.

Huvudtrapphus.

Korridor och trapphall på plan 4.

F d matsal på plan 4.

Personalrum på plan 3.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (Byggnad B-C)

Exteriör

Sammanfattning

Byggnaden är uppförd i senfunktionalistisk stil med slätputsade fasader och betongdetaljer i relief och frilagd ballast. Tillbyggnaden har en sammanhållen volym och en symmetrisk men variationsrik fasaduppbyggnad till följd av fönsterutformning och fönsterindelning.

Exteriören är välbevarad utom då det gäller fasadkulören som ändrats i senare tid.

Byggnadens exteriör är huvudsakligen i originalutförande.

Norra och västra fasaden.

Östra fasaden.

Interiör

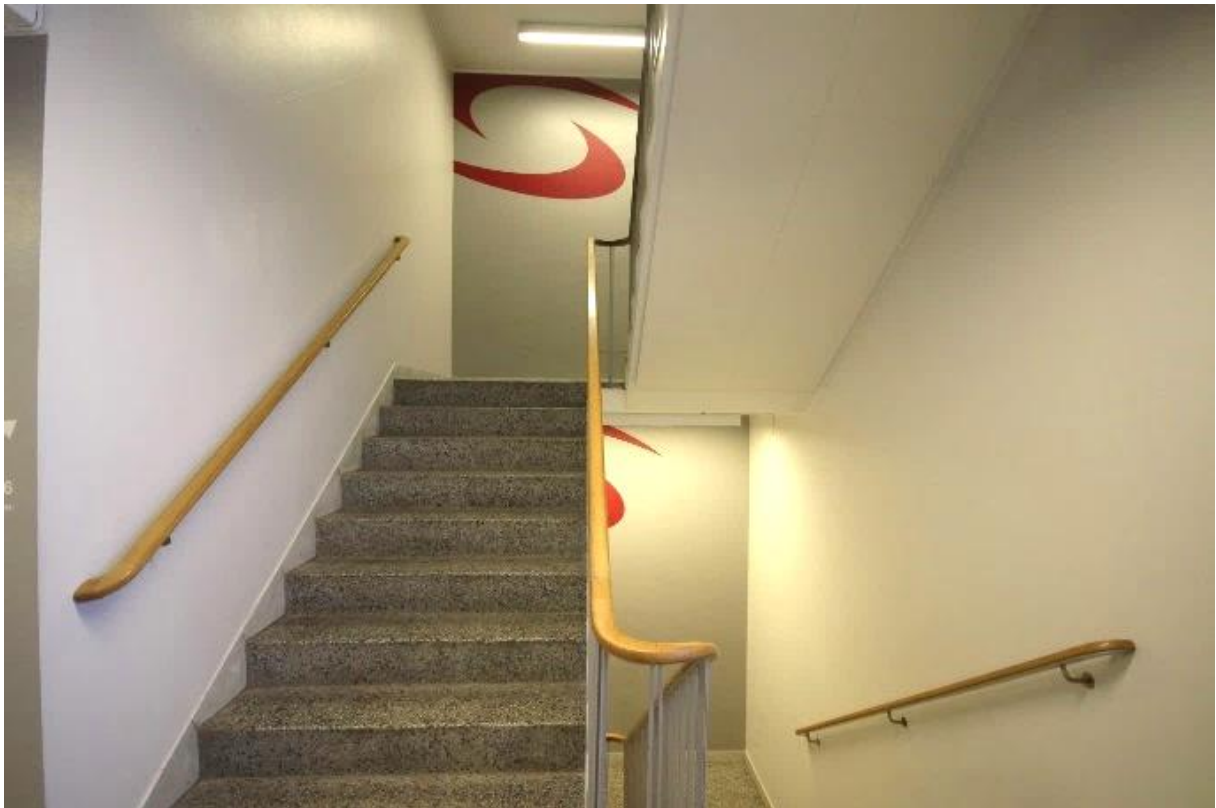
Sammanfattning

Plan 4-6 är väl bevarad avseende planlösningen liksom köket och tillhörande utrymmen. Övriga våningars rumsindelning har till stora delar ändrats över tid vilket bland annat medfört att mindre rum slagits samman till större och vice versa. Ursprungliga detaljer finns främst i form av fönster och fönsterbänkar men enstaka dörrar och något golv finns bevarat medan övriga detaljer generellt är utbytta. Trapphusen är överlag väl bevarade.

Sammantaget har interiören en delvis bevarad planlösning och byggnadens ursprungliga funktion finns fortfarande avläsbar i bevarad originalplanlösning. Enstaka detaljer finns bevarade men är till större delen utbytta eller senare tillkomna.

Matsal på plan 3 med ursprunglig funktion.

Huvudtrapphus.

Kontor på plan 4, f d bostadsrum för elev.

Översiktlig teknisk status

Följande bedömning är översiktlig och bygger på observationer som gjorts i samband med fotodokumentation av exteriör och interiör.

F d Vanförestalten (A)

Stomme

Inga skador har observerats som kan tyda på rörelser i stommen, typ sättningssprickor eller liknande.

Exteriör

I samband med dokumentationen konstaterades att byggnadens exteriör är i generellt gott skick. Endast några mindre skador observerades.

Interiör

Interiören har renoverats i olika skeden och skicket är varierande, men överlag gott, genom våningsplanen. Några enstaka fuktgenomslag har påträffats i ytterväggar, sannolikt i lägen där fogs system alternativt dränering är bristfällig, och behöver åtgärdas med utvändiga underhållsåtgärder.

Byggnad B-C

Stomme

Inga skador har observerats som kan tyda på rörelser i stommen, typ sättningssprickor eller liknande.

Exteriör

I samband med dokumentationen konstaterades att byggnadens exteriör är i generellt gott skick. Endast några mindre skador observerades.

Interiör

Byggnaden är invändigt översiktligt inventerad. Interiören har överlag renoverats i senare tid och skicket är genom de rum och våningsplan som inventerats huvudsakligen gott.

F d Vanförestalten, ortopediska kliniken (5470)

Delrapport 2

FASTIGHETSSUPPGIFTER

<i>Fastighetsbeteckning</i>	Änggården 718:140 (Västfastigheters beteckning: 5470)
<i>Adress</i>	Per Dubbsgatan 14, Göteborg
<i>Byggnadsår</i>	1926
<i>Arkitekt</i>	Ernst Torulf

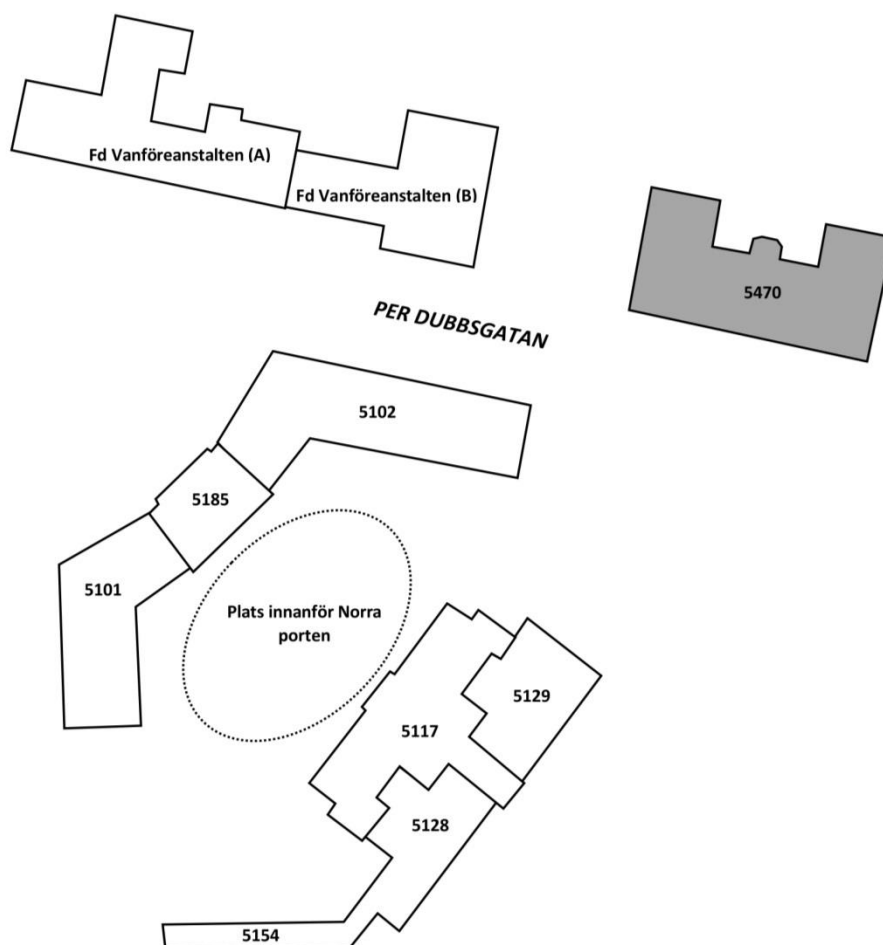
GÄLLANDE KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH LAGSTIFTNING

<i>Bevarandeprogrammet</i>	F d Vanförestalten, ortopediska kliniken finns upptagen i bevarandeprogrammet för Göteborg och ingår i område Sahlgrenska sjukhuset mm (Änggården 18:E). Ett antal byggnader i miljön är utpekade som byggnader med särskilt kulturhistoriskt värde, däribland före detta Vanförestalten, ortopediska kliniken från 1926.
----------------------------	---

<i>Gällande detaljplan</i>	Änggården 718:140 ligger inom ej planlagt område.
----------------------------	---

KULTURHISTORISK VÄRDERING ENLIGT GENOMFÖRD UTREDNING

Högt kulturhistoriskt värde

Historik

Vanförestalten i Änggården

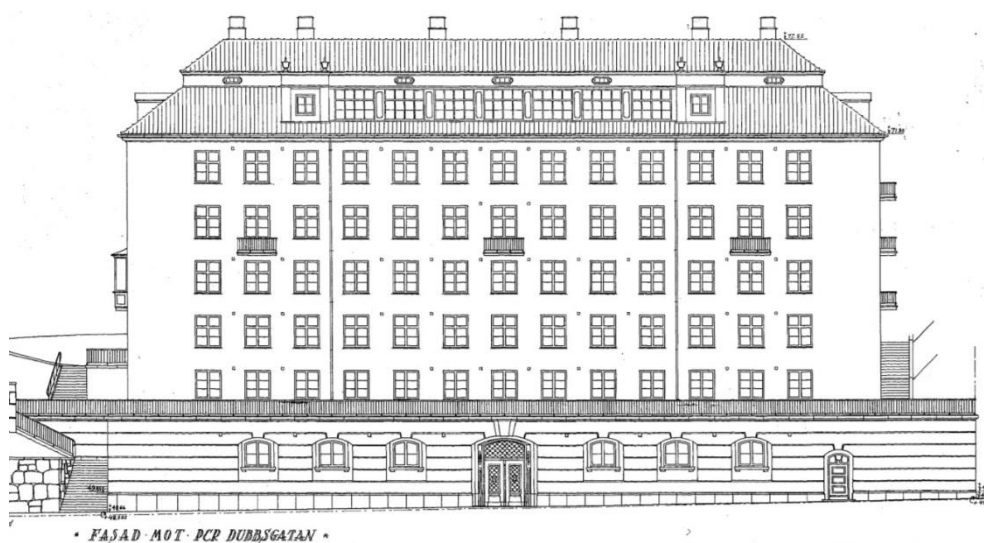
1912 stod den första byggnaden för vanförestalten i Änggården färdig. Under den första tioårsperioden inkom ett allt större antal ansökningar om plats vid vanförestalten och verksamheten fick en alltmer märkbar utrymmesbrist. 1923 enades därför om en tillbyggnad som skulle inrymma sjukavdelning. Ritningarna till den nya byggnaden utfördes av Ernst Torulf och byggmästare L. Hansson stod för uppförandet.

Den nya ortopediska kliniken stod färdig 1928 och hade då plats för ca 90 patienter. Byggnaden innehöll operations-, poliklinik- och röntgenavdelning samt en stor avdelning med bad-, ljus- och gymnastik, ortopediska verkstäder, personalbostäder och på översta våningen en solveranda där barnen kunde vistas sommartid.

*Vanförestalten –
ortopediska kliniken. Fasad
mot söder och väster.*

*Foto från slutet av 1920-
talet. (Göteborgs
Stadsmuseum)*

Fasad mot söder – Nybyggnadsritning från 1926.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning

Exteriör

Sammanfattning

Byggnaden utgörs av en monumental tegelbyggnad uppförd i 1920-talsklassicistisk stil med symmetrisk fasadkomposition och återhållsam utsmyckning av fasaderna.

Husets exteriör är väl bevarad. Förändringar som i viss mån påverkat originalkaraktern är inbyggnad av takterrass mot söder, igensättning av ett mindre antal fönster samt tillbyggnad av en avsats mot gården.

Men byggnadens exteriör är i allt väsentligt i originalutförande och har bevarade material och detaljer av hög kvalitet.

Byggnadens exteriör är i allt väsentligt i originalutförande.

Fasad mot väster.

Fasad mot norr.

Interiör

Sammanfattning

Byggnadens interiör är delvis väl bevarad. Entréhallen, vestibulen samt huvudtrapphuset är till övervägande del i originalskick. Detta gäller även för gårdstrapphusen.

Planlösningens grunddrag med centralt placerad vestibul/dagrum och anslutande korridorer med rum placerade på var sida är bevarade i samtliga våningsplan. Rumsindelningen har däremot förändrats över tid. Mindre rum har slagits samman till större och vice versa. Ursprungliga material och detaljer finns bevarade i anslutning till de ursprungliga väggarna i form av snickeridetaler och dörrar. I nyare rum och i anslutning till kompletterade väggar finns senare detaljer.

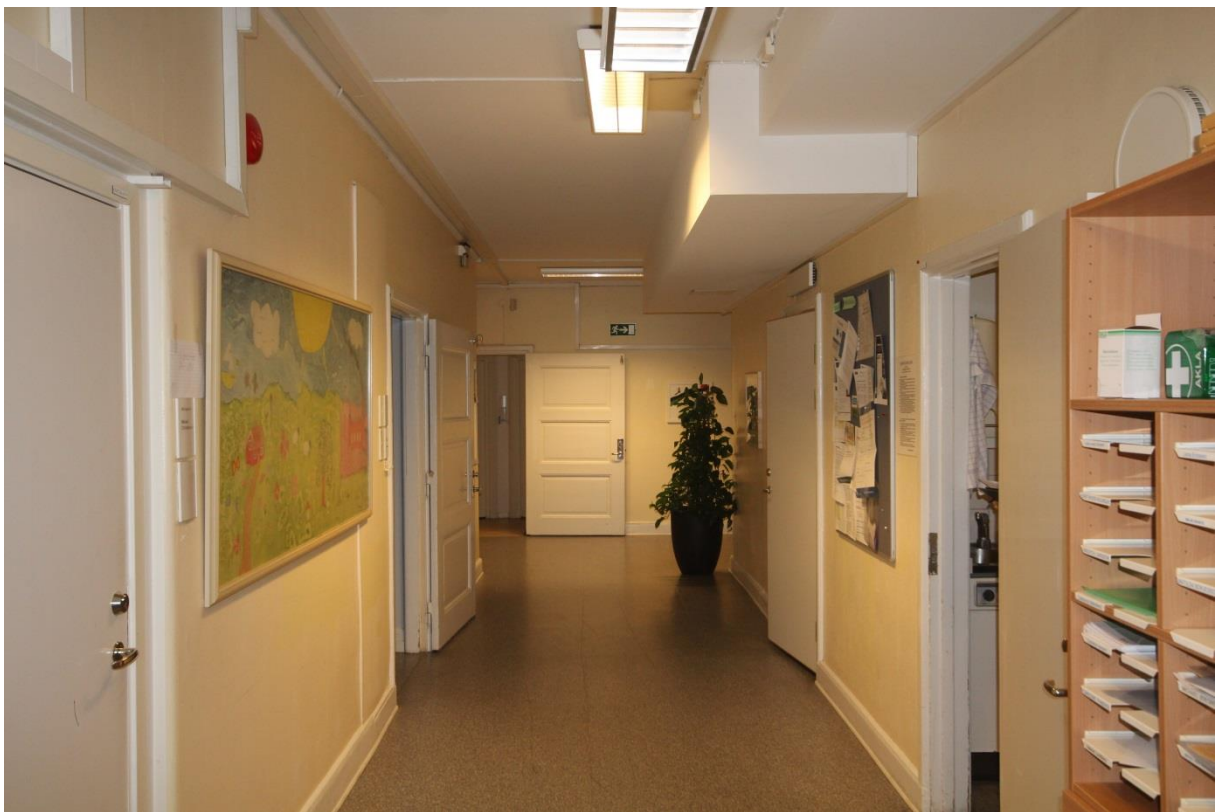
Sammantaget har interiören en delvis bevarad planlösning av institutionskaraktär som med genomförda anpassningar har fungerat för olika verksamheter över tid. Slittåliga och högkvalitativa material i entréer och trapphus är överlag intakta och interiörens karaktär är fortfarande i hög grad präglad av originalutförandet i planlösning, rumsvolymer och delvis även i detaljer.

Vestibul på plan 00.

Huvudtrapphus.

Korridor på plan 04.

Entréhall, f d dagrum, på plan 05.

Kontor på plan 04, ursprungligen del av större sjuksal.

Översiktlig teknisk status

Följande bedömning är översiktlig och bygger på observationer som gjorts i samband med fotodokumentation av exteriör och interiör.

Stomme

Inga skador har observerats som kan tyda på rörelser i stommen, typ sättningssprickor eller liknande.

Exteriör

I samband med i dokumentationen av exteriören konstaterades att byggnadens underhåll är eftersatt. Fasad, fönster mot norr, balkonger, smidesdetaljer, takavvattning, plåtarbeten och tak är generellt sett i behov av underhållsåtgärder. Dräneringen behöver också ses över för att åtgärda förhöjda fukthalter i anslutning till källar- och marknivå.

Interiör

Interiören har renoverats i olika skeden och skicket är varierande genom våningsplanen. Men överlag är snickerierna slitna och i behov av ommålning. Mattor är delvis slitna och behöver sannolikt bytas. Väggar behöver målas om i delar av byggnaden. Huvudtrapphuset har enstaka skador i kakelbröstningen och är även i behov av ommålning.

Några enstaka fuktgenomslag har påträffats i ytterväggar, sannolikt i lägen där fogsystemet är bristfälligt, och behöver åtgärdas med utvändiga underhållsåtgärder.

Per Dubbshuset (5117) med tillbyggnader (5129, 5128, 5154)

Delrapport 3

FASTIGHETSUPPGIFTER

<i>Fastighetsbeteckning</i>	Änggården 33:1 (Västfastigheters beteckning: 5117, 5128, 5129, 5154)
<i>Adress</i>	Gröna stråket 6, 8, 10 och Bruna stråket 2, Göteborg
<i>Byggnadsår</i>	Huvudbyggnad 1896, tillbyggnader 1928, 1930
<i>Arkitekt</i>	Axel Kumlien, Ernst Torulf

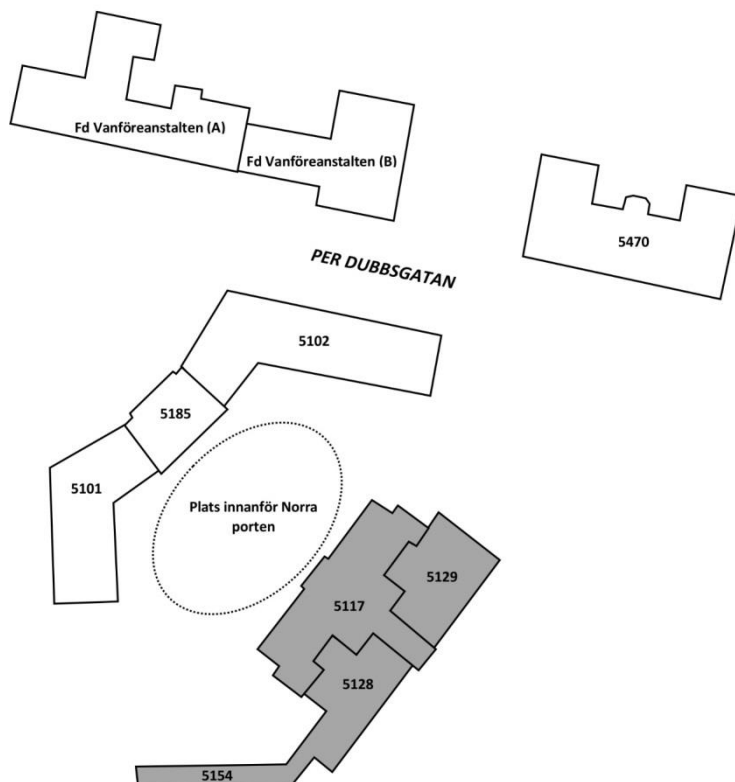
GÄLLANDE KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH LAGSTIFTNING

<i>Bevarandeprogrammet</i>	Administrationsbyggnaden, även kallad Per Dubbshuset, och den anslutande förbindelsegången finns upptagen i bevarandeprogrammet för Göteborg och ingår i område Sahlgrenska sjukhuset mm (Änggården 18:E). I bevarandeprogrammet omnämns administrationsbyggnadens interiör som särskilt kulturhistoriskt intressant.
----------------------------	---

<i>Gällande detaljplan</i>	Fastigheten Änggården 33:1 och Per Dubbshuset omfattas av detaljplan för Sahlgrenska sjukhusets område inom stadsdelarna Guldheden och Änggården i Göteborg, FII 4032. Per Dubbshuset är i planen försett med rivningsförbud och regleras genom planbestämmelserna D och q ₁ . Platsen framför Per Dubbshuset är prickmark och får ej bebyggas.
----------------------------	--

KULTURHISTORISK VÄRDERING ENLIGT GENOMFÖRD UTREDNING

<i>Per Dubbshuset (5117)</i>	Högt kulturhistoriskt värde.
<i>5129</i>	Begränsat kulturhistoriskt värde
<i>5128, 5154</i>	Kulturhistoriskt värde

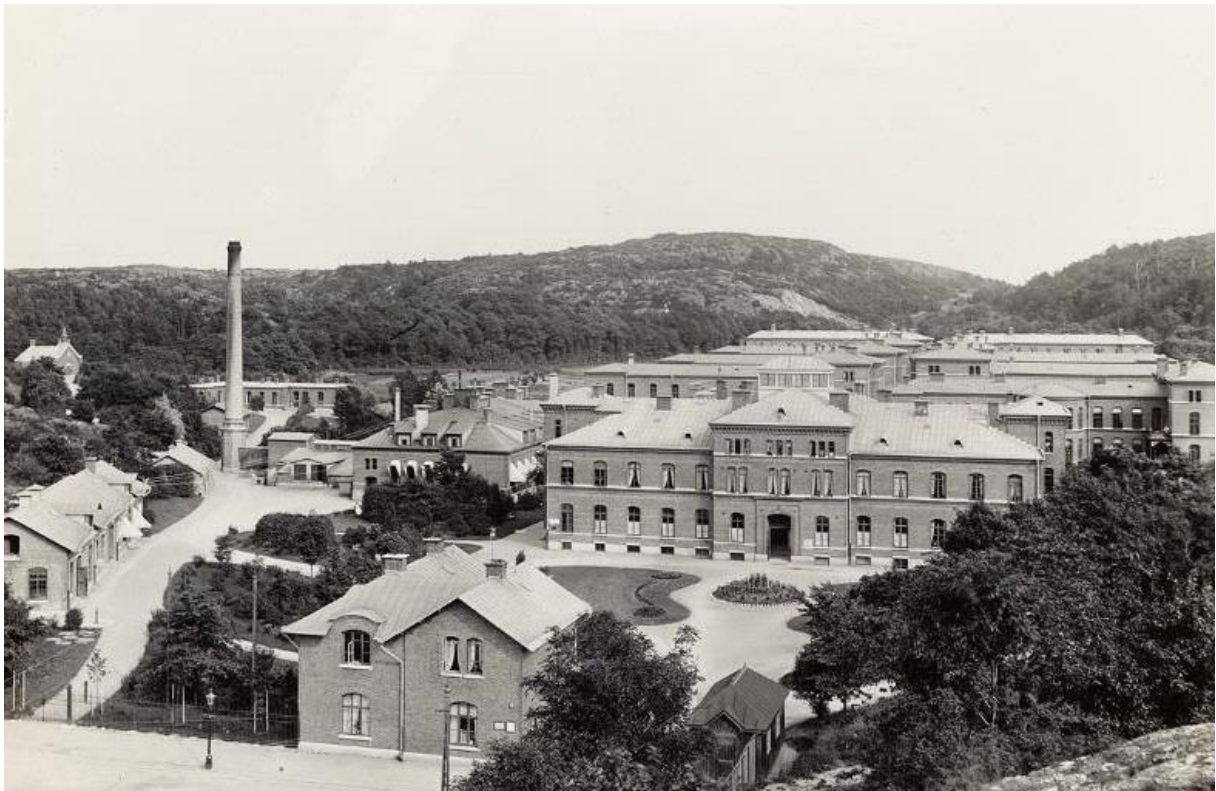

Historik

Sahlgrenska sjukhuset i Änggården

Sahlgrenska sjukhuset i Änggården uppfördes under perioden 1896-1900 efter ritningar upprättade av Axel Kumlien. Byggmästare var J Dähn.

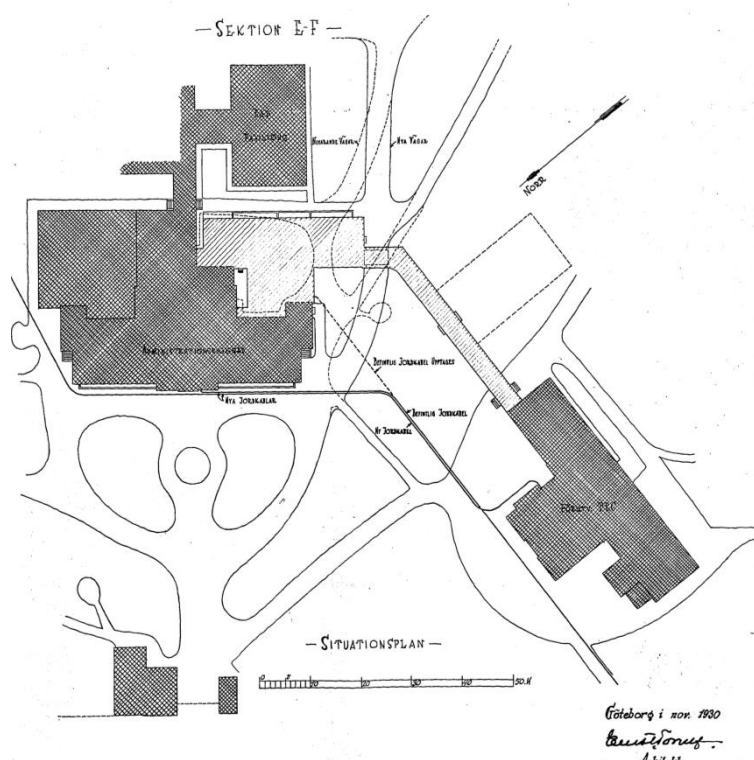
Sjukhuset uppfördes enligt ett **paviljongsystem** med en påkostad administrationsbyggnad vid entrén och med en lång korridor som förband paviljongerna med varandra. De sammanhängande byggnaderna utgjordes, utöver administrationsbyggnaden, bland annat av ekonomibyggnad, badpaviljong, operationspaviljong och allmänna sjukpaviljonger. Ursprungligen var det även planlagt för fler sjukpaviljonger. Till den ursprungliga anläggningen hörde även ett antal friliggande byggnader. De friliggande byggnaderna utgjordes bland annat av portvaktsbyggnad, isoleringsbyggnad samt av ett hus avsett för obduktion och begravningskapell. Samtliga byggnader utfördes med enhetligt utformade fasader av mönstermurat rött tegel.

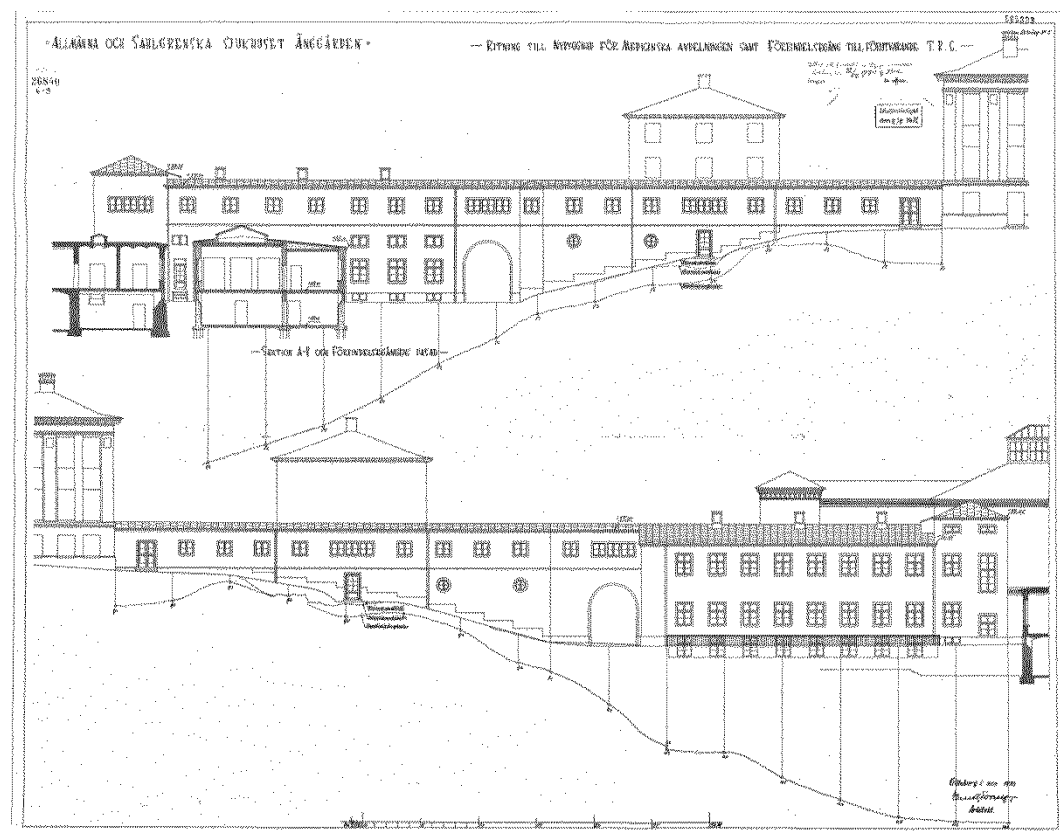
Anläggningen sedd västerifrån, omkring 1910. Administrationsbyggnaden centralt i bild, bakom skymtar anläggningens alla paviljonger. (Göteborgs stadsmuseum)

Administrationsbyggnaden utgjorde entrébyggnad till hela den ursprungliga sjukhusanläggningen och var avsedd för en medicinsk och en kirurgisk poliklinik samt personalbostäder, bibliotek och lokaler för administration. I anslutning till den sammanbindande korridoren fanns också portvakt och apotek.

varför en länkbyggnad med förbindelsegång byggdes mellan den nya tillbyggnaden och den förutvarande tuberkulospaviljongen. Tillbyggnaden och länken ritades av Ernst Torulf och kallas idag byggnad 5128 och byggnad 5154.

Situationsplan över tillbyggnad och länkbyggnad från 1930. Bilden är ett utsnitt från en större ritning med sektioner och situationsplan.

Ritning över tillbyggnad och länkbyggnad, numera byggnad 5128 och 5154, från 1930 av Ernst Torulf.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5117)

Exteriör

Sammanfattning

Administrationsbyggnaden utgör huvudentré till den ursprungliga sjukhusanläggningen och är en symmetrisk byggnad i nyrenässansstil med markerad sockelvåning och en mittrisalit som annonserar entréns läge. Fasaden är uppförd i rött maskinslaget tegel med dekorativa inslag av svart tegel samt formtegel och har jämnt fördelade höga spröjsade fönster. Arkitekturen är representativ för tidens institutionsbyggnader.

Husets exteriör är väl bevarad och har endast genomgått mindre förändringar som byte av dörrar och anläggning av ramp. Det finns tecken på eftersatt underhåll och fasaden är delvis i sämre skick, framför allt mot sydväst. Exteriören är dock i allt väsentligt i originalutförande och har bevarade material och detaljer av hög kvalitet.

Byggnadens exteriör är i allt väsentligt i originalutförande.

Byggnaden med huvudfasad mot nordväst.

Huvudfasad och gavelfasad mot väster.

Interiör

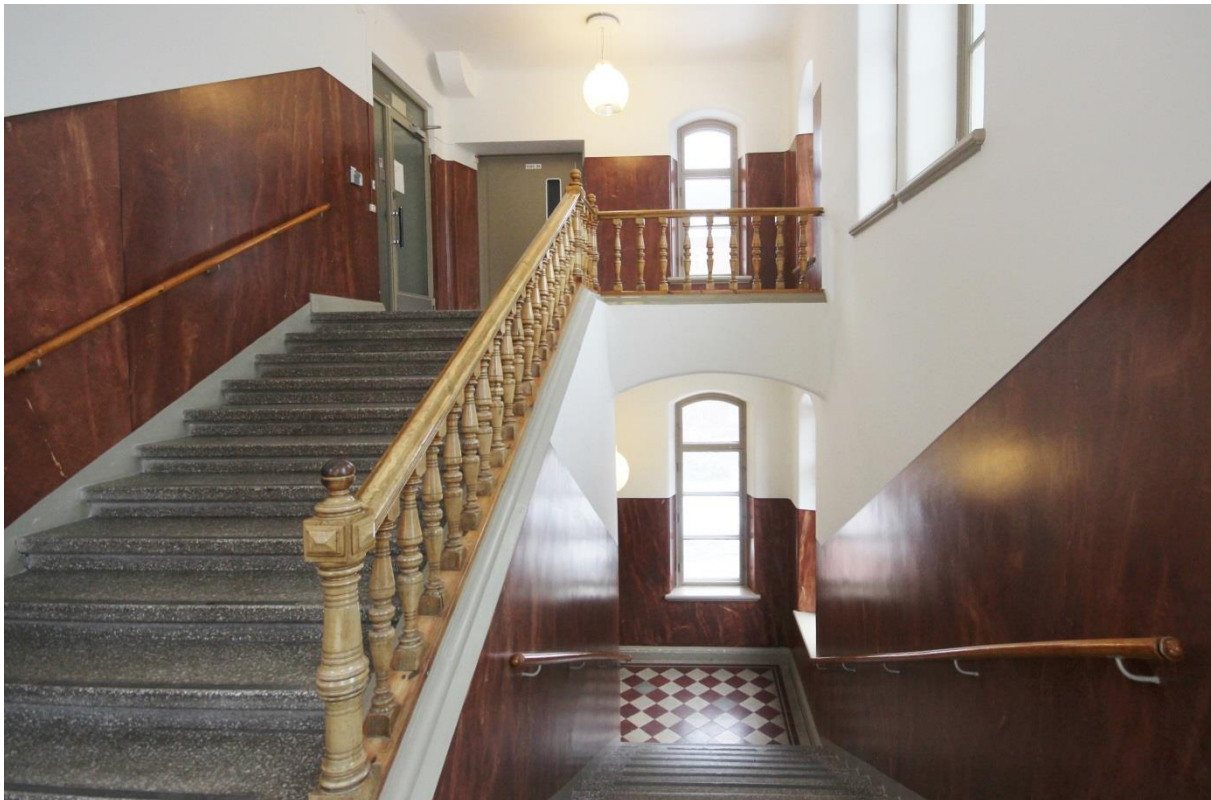
Sammanfattning

Byggnadens interiör är delvis väl bevarad. Entréhallen, vestibulen, korridoren samt Per Dubbsalen liksom samtliga trapphus är till övervägande del i originalutförande.

Ursprunglig planlösning finns till stora delar bevarad men interiören uppvisar även avsnitt med förändrad rumsindelning, bland annat på plan 1.

Ursprungliga material och detaljer finns i hög grad bevarade. I nyare rum och i anslutning till kompletterade väggar finns senare detaljer, vissa utförda för att efterlikna originalsnickrier.

Sammantaget har interiören en delvis bevarad planlösning. Slittåliga och högkvalitativa material i entréer och trapphus är överlag intakta och interiörens karaktär är fortfarande i hög grad präglad av originalutförandet i planlösning, rumsvolymer och i detaljer.

Nordöstra trapphuset.

Entréhall, plan 00.

Rum plan 00, f d väntsal.

Per Dubbsalen på plan 01.

Tjänsterum på plan 02.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5129)

Exteriör

Sammanfattning

5129 är sammanbyggd med administrationsbyggnaden. Tillbyggnaden är i en våning med källare och ansluter med sina fasader i rött maskinslaget tegel och dekorativa inslag av svart tegel och formtegel samt välvda fönster till administrationsbyggnadens arkitektur.

Husets exteriör är väl bevarad. De förändringar som byggnaden har genomgått är enstaka fönsterbyten och ombyggnad av lanterniner. I nordöstra fasaden har ett väggparti öppnats upp och sedan satts igen. Solbänkarna av kalksten är delvis utbytta.

Det finns tecken på eftersatt underhåll och fasaden är delvis i sämre skick. Exteriören är dock i allt väsentligt i originalutförande och har bevarade material och detaljer av hög kvalitet.

Byggnadens exteriör är i allt väsentligt i originalutförande.

Fasad mot nordväst.

Fasad mot nordöst.

Interiör

Sammanfattning

Byggnadens interiör är till stora delar förändrad. Planlösningens grunddrag med mindre rum i yttervägg är delvis bevarad i bottenplanet men stora delar av rumsindelningen har förändrats över tid. Större rum har bland annat slagits samman till mindre och den ursprungliga vänthallen är avdelad, delvis till passage och korridor. Källarplanets planlösning är i högre grad bevarad men även på detta plan har rumsindelningen delvis förändrats. Ursprungliga material och detaljer förekommer endast i enstaka fall.

Sammantaget har interiören en delvis bevarad planlösning men den uppvisar huvudsakligen sekundära material och detaljer.

Kontor på plan 00.

Passage och del av väntrum på plan 00 – ursprungligen del av större behandlingsrum.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5128, 5154)

Exteriör

Sammanfattning

5128 med förbindelsegång 5154 är sammanbyggd med administrationsbyggnaden. Förbindelsegången går mellan 5128 och 5114 (ursprungligen uppförd som isolerpaviljong för tuberkulösa). Tillbyggnaden är i en till två våningar med källarvåning medan förbindelsegången, som är belägen i suterräng, har två våningar.

Fasaden är utförd i nyklassicistisk stil med influenser från funktionalism och med hantverksmässig material- och detaljhantering bibehållen sedan 1900-talets första decennier då de äkta materialen värdesattes. Med sina mörkare fasader av handslaget tegel och mer sparsmakade fasadkor kontrasterar tillbyggnaden mot administrationsbyggnadens arkitektur i nyrenässansstil.

Husets exteriör är väl bevarad. De förändringar som byggnaden har genomgått är främst enstaka fönster- och dörrbyten.

Det finns tecken på eftersatt underhåll och fasaden är bitvis i något sämre skick. Exteriören är dock i allt väsentligt i originalutförande och har bevarade material och detaljer av hög kvalitet.

Byggnadens exteriör är i allt väsentligt i originalutförande.

Sydöstra fasaden samt del av gavelfasad mot sydväst.

Fasad mot nordväst.

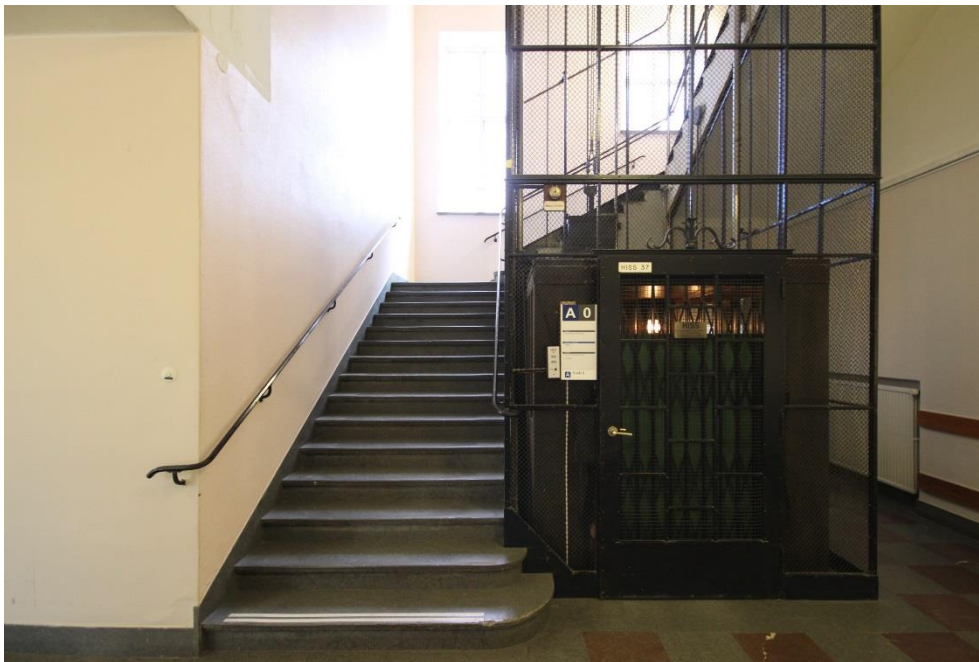
Interiör

Sammanfattning

Byggnadens interiör är delvis bevarad, bland annat i form av delvis bevarad originalplanlösning men det finns även avsnitt med förändrad rumsindelning. Exempelvis så är förbindelsegångens korridor delvis avdelad med mindre rum, såväl i 5128 som i 5154. De båda trapphusen är till övervägande i originalutförande.

Ursprungliga material och detaljer finns delvis bevarade. I nyare rum och i anslutning till kompletterade väggar finns senare detaljer.

Sammantaget har interiören en delvis bevarad planlösning med delvis bevarade originaldetaljer.

Huvudtrapphus.

Korridor på plan 00.

Ett av tjänsterummen på plan 00, f d undersökningsrum.

Interiör från länkbyggnadens förbindelsegång.

Översiktlig teknisk status

Följande bedömning är översiktlig och bygger på observationer som gjorts i samband med fotodokumentation av exteriör och interiör.

5117

Stomme

Det finns sättningssprickor som kan indikera rörelser i stommen. Byggnaden grundförstärktes dock 1997.

Exteriör

I samband med i dokumentationen av exteriören konstaterades att byggnadens underhåll är kraftigt eftersatt. Det rör sig främst om skador i fogar och tegel samt i kalkstensdetaljer i fasaden. Fönstren är på många håll i behov av ommålning eller renovering.

Interiör

Interiören har renoverats i olika skeden och skicket är varierande genom våningsplanen. Ett enstaka fuktgenomslag har påträffats i yttervägg i anslutning till stuprör. Fuktskadans placering tyder på att skadan kan ha uppkommit i samband med läckage i takavvattningen, möjligen på g a igensatta rör. Sprickor förekommer på flera ställen, främst i anslutning till trapphus T01.

5129

Stomme

Det finns enstaka sättningssprickor som kan indikera rörelser i stommen.

Exteriör

I samband med i dokumentationen av exteriören konstaterades att byggnadens underhåll delvis är kraftigt eftersatt. Det rör sig främst om skador i fogar och tegel samt i kalkstensdetaljer i fasaden. Fönstren är i behov av ommålning.

Interiör

Enstaka sättningsspricka har påträffats i yttervägg mot sydost (rum 00.080).

5128, 5154

Stomme

Utvändigt syns inga sättningssprickor men det finns ett flertal sprickor invändigt (se under *Interiör*) 5128 grundförstärktes 2001.¹

Exteriör

I samband med i dokumentationen av exteriören konstaterades att byggnadens underhåll delvis är eftersatt. Det rör sig främst om skador i fogar och tegel. Fönstren är delvis i behov av ommålning.

Interiör

Interiören har renoverats i olika skeden och skicket är varierande genom våningsplanen. Ett enstaka fuktgenomslag har påträffats i yttervägg i trapphus T 01. Sprickbildning förekommer på flera ställen.

¹ Enligt uppgifter från Västfastigheter *Husboken – byggnad 5128*.

Ögon- och öronkliniken (5102), bostadshus för sköterskor (5101) samt entrébyggnad (5185)

Delrapport 4

FASTIGHETSUPPGIFTER

<i>Fastighetsbeteckning</i>	Änggården 33:1 (Västfastigheters beteckning: 5101, 5102, 5185)
<i>Adress</i>	Gröna stråket, 5, 7, 9, 11 och 13, Göteborg
<i>Byggnadsår</i>	1938, 1940 och 1955
<i>Arkitekt</i>	Ernst Torulf, R O Swensson och L M Mandelius

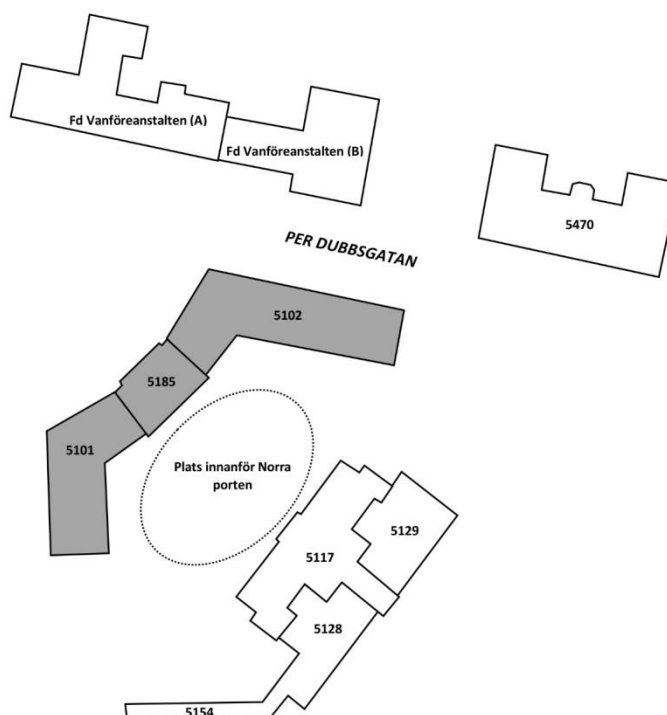
GÄLLANDE KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH LAGSTIFTNING

<i>Bevarandeprogrammet</i>	Norra entrén finns upptagen i bevarandeprogrammet för Göteborg och ingår i område Sahlgrenska sjukhuset mm (Änggården 18:E). Miljön omfattar Sahlgrenska sjukhusets ursprungliga område men även stråket med vårdinrättningar och andra allmänna byggnader norr om Per Dubbsgatan.
----------------------------	--

<i>Gällande detaljplan</i>	Fastigheten Änggården 33:1 och norra entrén omfattas av detaljplan för Sahlgrenska sjukhusets område inom stadsdelarna Guldheden och Änggården i Göteborg, FII 4032. De byggnader som utgör norra entrén regleras genom planbestämmelse D och har en angiven byggnadshöjd på +73 m. Platsen mellan norra entrén och Per Dubbshuset är prickmark och får ej bebyggas.
----------------------------	--

KULTURHISTORISK VÄRDERING ENLIGT GENOMFÖRD UTREDNING

<i>5102, 5101, 5185</i>	Kulturhistoriskt värde
<i>Bebyggelsemiljö</i>	Högt kulturhistoriskt värde

Historik

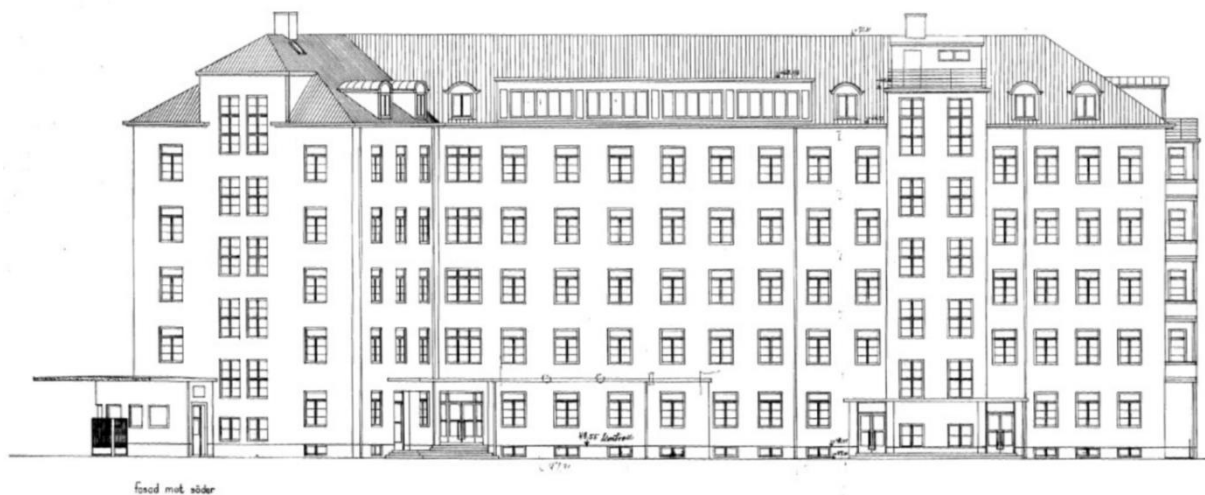
Sahlgrenska växer

1933 fattades beslut om ett omfattande utbyggnadsprogram av Sahlgrenska sjukhuset. Mellan 1935 och krigsutbrottet 1939 färdigställdes två byggnader per år. På platsen för huvudentrén och där portvaktarstugan tidigare stod började Ögon- och öronkliniken ursprungliga byggnad att uppföras 1938, ritad av Ernst Torulf. Öronkliniken rymde från början 62 vårdplatser och ögonkliniken 35. Båda med tillhörande poliklinik och operationsavdelning.

1940 stod det intilliggande bostadshuset för sköterskor färdigt, ritat av Ragnar Ossian Swensson. Sköterskebyggnaden uppfördes i syfte att inhysa bostäder för sjuksköterskor, föreståndarinnor samt kvinnokliniken överläkare. Byggnaden innehöll 73 enkelrum, utrustade med tambur, garderob och tvättnisch med varmt och kallt vatten. Utöver dessa fanns tre tvårumslägenheter avsedda för föreståndarinnor samt två bostadslägenheter, en avsedd för överläkaren och en för sjukhusets syssloman.

Fotografi från 1947, ögon- och öronkliniken till vänster och sjuksköterskehemmet till höger. Mitt emellan dem skimtar Sahlgrenska huvudentré och administrationsbyggnad från 1896. (Medicinhistoriska museet)

Ögon- och öronkliniken, fasad mot söder. Nybyggnadsritning från 1936 av Ernst Torulf.

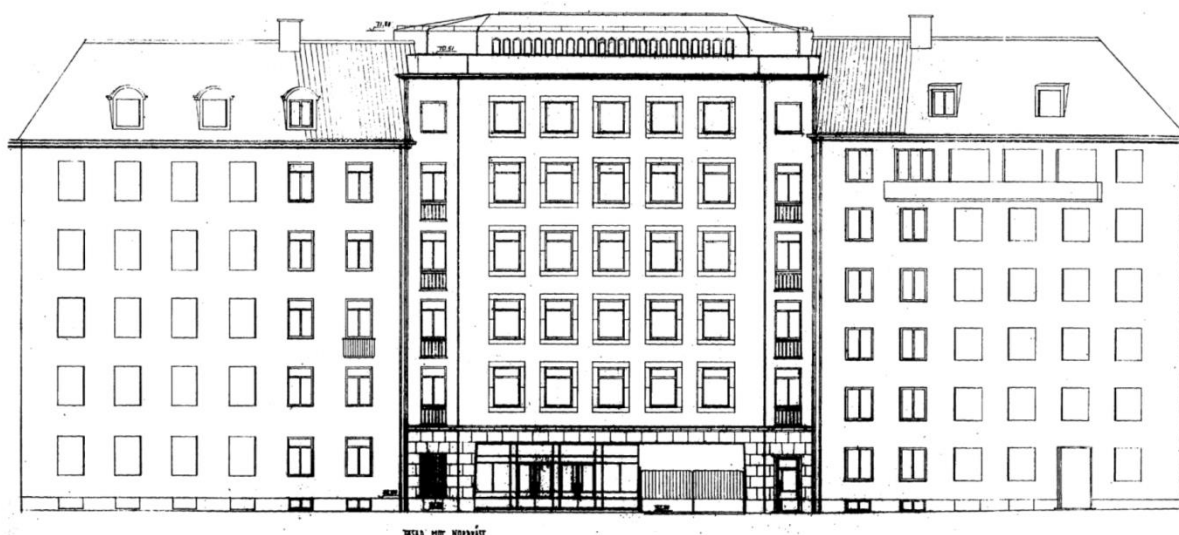
Fasad mot öster. Nybyggnadsritningar från 1938 av R O Swensson.

Ögon- och öronkliniken byggs ut

Redan under 1950-talet började ögon- och öronkliniken att bli trångbodda och 1955 stod en tillbyggnad klar, som exteriört knöt samman kliniken med sjuksköterskebyggnaden. Även denna ritades av Ragnar Ossian Swensson, tillsammans med kollegan Mandus Leonard Mandelius.

Ögon- och öronklinikens tillbyggnad som uppfördes i öppningen mellan kliniken och sjuksköterskebyggnaden. Fotografi från 1955. (Medicinhistoriska museet)

Tillbyggnaden, fasad mot nordväst - Nybyggnadsritning från 1955.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5102)

Exteriör

Sammanfattning

Den f d ögon- och öronkliniken utgör en del av de byggnader som bildar norra entrén till sjukhusområdet och är en vinkelbyggnad uppförd i en lätt klassicistisk stil med influenser från funktionalism. Tegelfasaderna är släta och avslutas med en lätt utkragande murad takfot. Fönstren är höga och deras placering betonar byggnadens vertikalitet liksom det höga, utanpåliggande trapphuset. Byggnaden präglas i hög grad av den murade fasadens hantverksmässiga kvaliteter och nyanserna i det rustika teglet.

Byggnadens exteriör är överlag väl bevarad, mot norr har fasaden dock kompletterats med kopparklädda schakt och mot öster har taket byggts om. Den anslutande förbindelsegången på södra fasaden har också tillkommit i senare tid. Det finns tecken på eftersatt underhåll och fasaden är delvis i sämre skick. Exteriören är dock till övervägande del i originalutförande och har bevarade material och detaljer av hög kvalitet.

Byggnadens exteriör har byggts delvis byggts om men är till större del i originalutförande.

Fasad vid norra entrén

Fasad mot Per Dubbsgatan.

Interiör

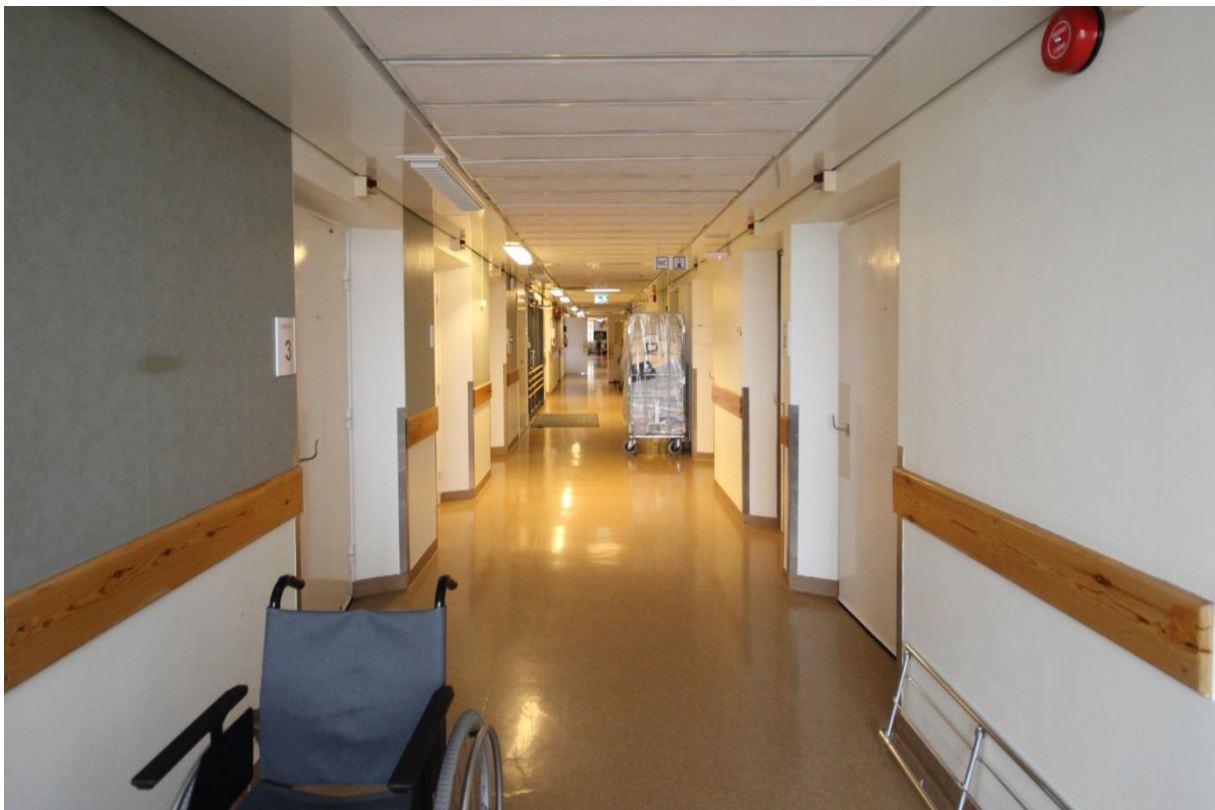
Sammanfattning

Planlösningens grunddrag med centralt placerad korridor med rum placerade på var sida är bevarad i samtliga våningsplan. Rumsindelningen har däremot förändrats över tid. Mindre rum har slagits samman till större och vice versa. Ursprungliga material och detaljer finns bevarade i anslutning till de ursprungliga väggarna i form av snickeridetalljer och dörrar. I nyare rum och i anslutning till kompletterade väggar finns senare detaljer.

Sammantaget har interiören till övervägande del en bevarad planlösning av institutionskaraktär som med genomförda anpassningar har använts som vårdavdelningar. Slittåliga och högkvalitativa material i trapphuset är överlag intakta och interiörens karaktär är fortfarande i hög grad präglad av originalutförandet i planlösning, rumsvolymer och delvis även i detaljer.

Dagrum på plan 03.

Korridor på plan 03.

Patientrum på plan 04.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5101)

Exteriör

Sammanfattning

Det f d bostadshuset för sköterskor utgör en del av de byggnader som bildar norra entrén till sjukhusområdet och är en vinkelbyggnad uppförd i en funktionalistisk stil i traditionell tappning med hantverksmässiga kvaliteter. Tegelfasaderna är släta och avslutas med en lätt utkragande murad takfot. Flertalet av fönstren är kvadratiska eller har liggande format men deras placering betonar byggnadens vertikalitet liksom ögon- och öronklinikens mer klassicistiskt influerade byggnad. Byggnaden präglas i hög grad även av den murade fasadens hantverksmässiga kvaliteter och nyanserna i det rustika teglet.

Byggnadens exteriör är överlag väl bevarad. Mindre förändringar har genomförts som den utanpåliggande entrén vid den f d banklokalen, burspråket har klätts med skivmaterial och huvar har tillkommit på taket. Det finns tecken på eftersatt underhåll och fasaden är delvis i sämre skick. Exteriören är dock till övervägande del i originalutförande och har bevarade material och detaljer av hög kvalitet.

Byggnadens exteriör har genomgått mindre förändringar men är till övervägande del i originalutförande.

Fasader mot söder och öster.

Fasad mot norr.

Interiör

Sammanfattning

Planlösningens grunddrag med centralt placerad korridor och rum placerade på var sida är bevarad i samtliga våningsplan. Rumsindelningen har förändrats relativt lite över tid. Överlag har tvättställ och garderober rivits i bostadsrummen och de större lägenheterna har byggts om till enrummare. Ursprungliga material och detaljer finns bevarade i anslutning till de ursprungliga väggarna i form av snickeridetaljer och dörrar. I nyare rum och i anslutning till kompletterade väggar finns senare detaljer.

Sammantaget har interiören till övervägande del en bevarad planlösning som med genomförda anpassningar har använts som vårdavdelningar. Slittåliga och högkvalitativa material i trapphuset är överlag intakta och interiörens karaktär är fortfarande i hög grad präglad av originalutförandet i planlösning, rumsvolymer och delvis även i detaljer.

Korridor på plan 02.

Trapphus mot öster.

Kontor, f d bostadsrum för sjuksköterskor på plan 04.

Sammanträdesrum sammanslaget av tre f d bostadsrum på plan 04.

Byggnadsbeskrivning och antikvarisk bedömning (5185)

Exteriör

Sammanfattning

Entrébyggnaden utgör den centrala delen av de byggnader som bildar norra entrén till sjukhusområdet och är en högre byggnad uppförd i senfunktionalistisk stil. Huvudfasaden mot norr har en markerad sockelvåning klädd med ljus gnejs, tegelfasaderna är släta och avslutas med en lätt utkragande murad takfot och ett avtrappat platt kopparklätt tak. Merparten av fönstren är pivåhängda enlufts-fönster med omfattning i gnejs grupperade mot fasadens mitt. I anslutning till intilliggande byggnader finns en fönsteraxel med T-postfönster och murpelaren emellan betonar byggnadens vertikalitet liksom ögon- och öronkliniken mer klassicistiskt influerade byggnad. Entrébyggnaden präglas i hög grad av den murade fasadens hantverksmässiga kvaliteter och nyanserna i det rustika teglet.

Byggnadens exteriör är överlag väl bevarad. Mindre förändringar har genomförts som fönsterbyte i trapphuset och ombyggnad av bottenvåningen. Det finns tecken på eftersatt underhåll i anslutning till taket. Exteriören är dock till övervägande del i originalutförande och har bevarade material och detaljer av hög kvalitet.

Byggnadens exteriör har genomgått mindre förändringar men är till övervägande del i originalutförande.

Fasad mot öster.

Interiör

Sammanfattning

Planlösningens grunddrag med centralt placerad korridor med rum placerade på var sida är bevarad i samtliga våningsplan. Rumsindelningen har däremot förändrats över tid. Mindre rum har slagits samman till större och vice versa. Hela entréplanet är dock förändrat och har ny planlösning. Ursprungliga material och detaljer finns bevarade i anslutning till de ursprungliga väggarna i form av snickeridetaljer och dörrar. I nyare rum och i anslutning till kompletterade väggar finns senare detaljer.

Sammantaget har interiören till övervägande del en bevarad planlösning av institutionskaraktär som med genomförda anpassningar har använts som vårdavdelningar. Slittåliga och högkvalitativa material i trapphuset är överlag intakta och interiörens karaktär är fortfarande i hög grad präglad av originalutförandet i planlösning, rumsvolymer och delvis även i detaljer.

Entré f d kapprum på plan 00.

Trapphus.

Föreläsningssal på plan 01.

Undersökningsrum på plan 04.

Översiktlig teknisk status

Följande bedömning är översiktlig och bygger på observationer som gjorts i samband med fotodokumentation av exteriör och interiör.

5102

Stomme

Inga skador har observerats som kan tyda på rörelser i stommen, typ sättningssprickor eller liknande.

Exteriör

I samband med i dokumentationen av exteriören konstaterades att byggnadens underhåll delvis är mycket eftersatt. Fönster mot norr, balkongräcken, takavvattning är i akut behov av underhåll. Balkongerna på den östra gaveln är så skadade att de sannolikt behöver göras om helt. Det finns delvis skador fasad främst fogsläpp, främst i anslutning till bristande takavvattning. Murverket i fasad förefaller dock överlag vara relativt gott skick.

Interiör

Interiören har renoverats i olika skeden och skicket är varierande genom våningsplanen. Men överlag är snickerierna slitna och i behov av ommålning. Väggar behöver målas om i delar av byggnaden. Några enstaka fuktgenomslag har påträffats i yttervägg där fogsystelet är bristfälligt, och behöver åtgärdas med utvändiga underhållsåtgärder.

5101

Stomme

Inga skador har observerats som kan tyda på rörelser i stommen, typ sättningssprickor eller liknande.

Exteriör

I samband med i dokumentationen av exteriören konstaterades att byggnadens underhåll delvis är eftersatt. Murverket i fasad förefaller dock överlag vara relativt gott skick. Fönstren är i behov av underhåll, främst mot söder och väster. Balkongfronter och räcken är i behov av ommålning och balkongplattor i behov av renovering.

Interiör

Interiören har renoverats i olika skeden och skicket är varierande genom våningsplanen. Men överlag är snickerierna slitna och i behov av ommålning. Mattor är delvis slitna och behöver sannolikt bytas. Väggar behöver målas om i delar av byggnaden. Huvudtrapphuset har enstaka skador i kakelbröstningen och är även i behov av ommålning. Några enstaka fuktgenomslag har påträffats i ytterväggar, i trapphusen där fogsystelet är bristfälligt, och behöver åtgärdas med utvändiga underhållsåtgärder.

5185

Stomme

Inga skador har observerats som kan tyda på rörelser i stommen, typ sättningssprickor eller liknande.

Exteriör

I samband med i dokumentationen av exteriören konstaterades att det finns problem med läckage i anslutning till takfoten, både vid den norra och södra fasaden.

Interiör

Interiören har renoverats i olika skeden och skicket är varierande genom våningsplanen. Men överlag är snickerierna slitna och i behov av ommålning. Mattor är delvis slitna och behöver sannolikt bytas. Väggar behöver målas om i delar av byggnaden. Huvudtrapphuset har enstaka skador i kakelbröstningen och är även i behov av ommålning.

Några enstaka fuktgenomslag har påträffats i ytterväggar, sannolikt i lägen där fogsystemet är bristfälligt, och behöver åtgärdas med utvändiga underhållsåtgärder.